
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

---

*IĞDIR UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES*

Kısaltma / Abbreviation: Iğdır İİBF Dergisi

Haziran / June 2022

Sayı / Issue 9

ISSN: 2459-0584

e-ISSN: 2717-6290

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
İĞDIR UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Owner

Üniversite Adına/ *On Behalf of the Faculty*
Prof. Dr. **Recep Gülşen**
Dekan / *Dean*

Baş Editör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Emrah Konuralp** (İğdir Üniversitesi / *Iğdir University*)

Editörler / Editors

Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Özlem Sökmen Gürçam** (İğdir Üniversitesi / *Iğdir University*)
Dr. **Onur Alp Yılmaz** (Işık Üniversitesi / *Işık University*)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. **Nilüfer Narlı** (Bahçeşehir Üniversitesi / *Bahçeşehir University*)
Prof. Dr. **Pınar Köksal** (Orta Doğu Teknik Üniversitesi / *Middle East Technical University*)
Prof. Dr. **Ersin Erkan** (Bingöl Üniversitesi / *Bingöl University*)
Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Burcu Ilgaz** (Akdeniz Üniversitesi / *Akdeniz University*)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. **Zijad Dzafic Džafić** (University of Tuzla)
Prof. Dr. **Mehdi Bağirov** (Nakhchivan State University)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Turgan Babayev** (Baku Biznez University)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Gülнар Samedova** (Azerbaijan National Academy of Sciences)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Kamran Nurəddinoğlu Abdullayev** (Azerbaijan National Academy of Sciences)
Dr. **Imam Mukhlis** (Universitas Negeri Malang, Indonesia)

İğdir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Suveren Yerleşkesi
76002 İğdir / TÜRKİYE
Tel/Phone: +90-476-223-0010
Faks/Fax: +90-476-223-0017

Web Sayfası/*Web Page*: iibfdergi.igdir.edu.tr

E-mail: iibfdergi@igdir.edu.tr

T.C. İğdir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki kez haziran ve aralık aylarında, Türkçe ve İngilizce yayınlanan hakemli ve süreli bir dergidir. Dergide açık hakemlik prosedürü işletilmektedir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin alıntılanamaz. Dergide yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir

ISSN: 2459-0584
e-ISSN: 2717-6290

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

Makale Article	Hakem Reviewer	Hakemin Kurumu Reviewer's Institution
Yapay Zekâ: Bir Tehdit Mi? Bir Yardımcı Mı? Tekstil Sektöründe Nitel Bir Araştırma	Dr. Öğr. Üyesi Canan TİFTİK	İstanbul Gelişim Üniversitesi
	Doç.Dr. Berat ÇİÇEK	Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Mükelleflerin Vergi Uyum Düzeyleri: Ege Bölgesi Örneği	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÖSTEKÇİ	Fırat Üniversitesi
	Doç. Dr. Ersin Nail SAGDIÇ	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Türkiye’de Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Eğitimi Üzerine Bir İnceleme	Dr. Öğr. Üyesi Murat Kağan KOZANHAN	Milli Savunma Üniversitesi
	Doç. Dr. Seda KAYAPALI YILDIRIM	Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER
TABLE OF CONTENTS

Sayfa / Page

Araştırma Makaleleri / Research Articles

YAPAY ZEKÂ: BİR TEHDİT Mİ? BİR YARDIMCI MI? TEKSTİL SEKTÖRÜNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA <i>İbrahim YILDIZ, Ahmet TAŞHAN</i>	1-14
MÜKELLEFLERİN VERGİ UYUM DÜZEYLERİ: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ <i>Ahmet TEKİN</i>	15-28
TÜRKİYE'DE DENİZ VE LİMAN İŞLETMECİLİĞİ ÖN LİSANS EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME <i>Mehmet KARAOĞLU, Rukiye ÖZKAN, Ayşe BADAĞ</i>	29-46

YAPAY ZEKÂ: BİR TEHDİT Mİ? BİR YARDIMCI MI? TEKSTİL SEKTÖRÜNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

İbrahim YILDIZⁱ
Ahmet TAŞHANⁱⁱ

Öz

Bu çalışmanın amacı; yapay zekâ ve özellikle robotik sahasındaki gelişmelerin iş gücü tarafından nasıl değerlendirildiğinin anlaşılmasıdır. Bunun için tekstil sektörü çalışanlarına ulaşılmıştır. Çünkü tekstil sektörü yapay zekâ teknolojilerini yakından takip etmektedir. Nitel bir araştırma sürecinin uygulandığı bu çalışmada; 48 katılımcı ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan çalışanlar, yapay zekâ teknolojilerine yeterince hâkim değildirlir; fakat bu teknolojilerin iş yaşamında kendilerine yararlar sağlayacağına da inanmaktadırlar. Öte yandan; üst düzeyindeki profesyoneller yapay zekâ ve robotik sahasındaki gelişmeler hakkında tedirginlik duymaktadırlar. Oysa bu profesyoneller bu teknolojilere karşı pozitif duygulara da sahiptirler. Diğer bir deyişle, çalışanlar olumlu yaklaşıma sahip olmakla birlikte, tedirginlik de duymaktadırlar. Araştırma sonuçları; çalışanların yapay zekâ teknolojilerine yeterince aşina olmadıklarını, kurumsal düzeyde yürütülecek multi-disipliner çalışmalarla bu teknolojilere karşı tanınırlığın geliştirilebileceğini ortaya koymuştur. Bu yöndeki değerlendirmeler, gelecek çalışmalar için yol göstericidir.

Anahtar Sözcükler yapay zeka, robotik, nitel araştırma, tekstil sektörü

ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A THREAT OR A FACILITATOR? A QUALITATIVE STUDY IN THE TEXTILE INDUSTRY

Abstract

This study aims to understand how the workforce evaluates the developments in artificial intelligence, especially robotics. For this, Textile Industry employees were reached. Because the textile industry closely follows artificial intelligence technologies. This study applied a qualitative research process, and one-on-one interviews were conducted with 48 participants. According to the findings, the employees participating in the research do not have enough knowledge of artificial intelligence technologies. Still, they also believe these technologies will benefit them in business. On the other hand, senior professionals are concerned about artificial intelligence and robotics developments. However, these professionals also have positive feelings towards these technologies. In other words, while employees have a positive attitude, they feel uneasy. As research results, it has been revealed that employees are not sufficiently familiar with artificial intelligence technologies and that recognition of these technologies can be improved with multi-disciplinary studies to be carried out at the institutional level. Evaluations in this direction are guiding future studies.

Keywords artificial intelligence, robotics, qualitative research, textile sector

JEL Codes L21, L23, M15

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 2022/18-18 sayılı kararı ile onay alınmıştır.

Yazarların Makaleye Katkıları Makaleye yazarlar eşit oranda katkı sunmuştur. Yazarların katkıları şu şekilde gerçekleşmiştir: İbrahim Yıldız: Makalenin planlanması, verilerin analizi ve makalenin yazımı. Ahmet Taşhan: Verilerin toplanması, verilerin bilgisayara girilmesi ve makalenin yazımı.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurumla finansal ilişkileri bulunmadığını; dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder. Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

GİRİŞ

Yapay zekâ, “makinelere de insanlar gibi düşünebileceği” fikrinden yola çıkılarak geliştirilmiş ve sürekli olarak gelişmekte olan bir sahadır (Zhang ve Lu, 2021, ss. 2-4). Hesaplama hızı ve

ⁱ Arş. Gör. Dr. İbrahim Yıldız. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. ORCID: 0000-0002-9533-311X. E-posta: ibryildiz.ybs@atauni.edu.tr

ⁱⁱ Sorumlu yazar (Corresponding author). Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Taşhan. İnönü Üniversitesi Malatya Meslek Yüksekokulu. ORCID: 0000-0002-4889-7123. E-posta: ahmet.tashan@inonu.edu.tr

Gönderim (Submission): 11.10.2022

Kabul (Acceptance): 19.05.2023

depolama kapasitesi ile “bilişsel zekâ”ya, görme, duyma ve dokunma gibi yetileri ile “algısal zekâ”ya sahip yapay zekâ teknolojileri; veri analizindeki becerileri ve değerli örüntülere dayandırdığı nesnel kriterleri sayesinde karar alma süreçlerine katkı sunarak kurumsal fonksiyonlara yardımcı olmaktadır (Liu, Chang, Forrest ve Yang, 2020, ss. 2-3; Tsang ve Lee, 2022, s. 2; Gesk ve Leyer, 2022, ss. 2-3).

Yapay zekâ sahasındaki gelişmelerin kurumlar için hayati dereceden anlam kazanması, bu alandaki yatırımları ciddi boyutlara ulaştırmaktadır. 2020 yılına ait veriler; yapay zekâ teknolojilerine yapılan yatırım tutarının dünyadaki en büyük paya sahip olduğunu bildirmektedir. Nitekim gelecek dönemde de bu yatırımların artacağı öngörülmektedir. Elbette yapay zekâya yönelik artan bu yatırım talebi, dünya ekonomisinde önemli bir iş gücü kitlesinin bu teknolojilerden etkilenmeyeceğini de haber vermektedir (Adaş ve Erbay, 2022, s. 330). Bu ise işgücü nezdinde, yapay zekâ teknolojilerine karşı bir tedirginliğin meydana gelebileceğine işaret etmektedir. Bu tedirginliğin, yapay zekâ teknolojilerine karşı yakınlaşmayı sağlayacak pozitif etkiler ile birlikte; yapay zekâyı tehdit olarak görmekle ve bu teknolojilerden uzaklaşmakla sonuçlanabilecek negatif etkilerle sonuçlanabileceği ifade edilmektedir. Buradaki olası etkinin negatif yönden pozitif yöne evrilmesinin, yapay zekâya sosyal bakış açısının yönlendirilmesi ile mümkün olabileceği bildirilmektedir (Akkaya, Özkan ve Özkan, 2021, ss. 1129-1130).

Bundan dolayı günümüz yapay zekâ teknolojilerinin kabulünde ve bu teknolojilerin sosyal zeminde ilerleyişinde “insan”ın yapay zekâ ile kuracağı ilişki önem kazanmaktadır. Yapay zeka teknolojilerine doğru yaklaşımın kriterlerini sunan modellerde altı çizilen hususlar ve buradan hareketle kazanılmasının gerekli olduğu belirtilen yetenekler; yapay zeka teknolojileri ile kullanıcısı insan arasındaki ilişkinin niteliğini, insanın bu ilişkideki konumunu, etik ve ahlaki değerleri gündeme getirmektedir (Svetlana vd., 2022, ss. 280-283). Bu çerçevede, Pekin Yapay Zekâ İlkeleri incelenmeye değerdir. Bu ilkeler çerçevesinde yapay zekâ, yoksulluğa son verilmesi, refah düzeyinin artırılması ve toplumsal eşitliğin sağlanması gibi amaçlar çerçevesinde yönlendirilmesi gerekmektedir (Singil, 2022, s. 11). Bu yöndeki görüşler; yapay zekâ teknolojilerinin iyilik ve erdem gibi insani değerlere sahip olması gerektiği noktasına dahi vardırılmaktadır (Ong ve Gupta, 2019, ss. 413).

Yapay zekâ teknolojilerinin, kullanıcısı ile irtibatında tedirginlikleri boşa çıkarıcı bir pozisyona oturtulabilmesi için çeşitli uyum modellerinin altını çizdiği hususlar önemlidir. Bu modeller; kullanıcıların kullanmakta oldukları teknolojiye bekledikleri performans düzeyinin, bu teknolojilerin kullanıcılar nezdindeki kullanım kolaylığına dair değerlendirmelerin ve bireysel sağlığa ve konfora karşı meydana getirdiği etkinin bu teknolojilere karşı bireysel tutumu da belirleyeceğini ileri sürmektedir (Gansser ve Reich, 2021, ss.2). Öte yandan teknolojik ürünler ile kullanıcılar arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak başka bir belirleyici ise dijital zekâ kavramıdır. Dijital zekâ; insan ihtiyaçlarının karşılanması ve insanlığın kalkınması için gerekli olan teknolojinin üretilmesi, kullanılması ve kontrol edilmesi için, evrensel ahlaki değerleri de kapsayan, yetenekleri ifade etmektedir. Ayrıca dijital zekâ; teknolojileri kullanırken çözüm önerileri de sunabilmeyi kapsayan bilişsel yetenekleri de içermektedir. Burada teknolojinin geliştiricisi olan bireyler-kurumlar ile bu teknolojilerin kullanıcıları arasında ahlaki değerlerin ortak bir paydada buluşturulması söz konusudur (Marnewick ve Marnewick, 2021, ss. 3-4).

Görülebileceği üzere; yapay zekâ teknolojilerine karşı sergilenecek tavrın, saldırgan bir düzlemde mi yoksa hoşgörülü bir zeminde mi belirlenmesi bireylerin bu teknolojileri bilmeleri, anlamaları ve mantıklı bulmaları ile mümkün olabilecektir. Buradan hareketle; yapay zeka teknolojileri ile kullanıcılar arasındaki uyumun, hem bu teknolojilerin kullanım sahası içerisindeki rolü itibarıyla hem de bu teknolojilere karşı bireysel kanaatler açısından değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada ilk olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması bölümünde; yapay zekâ teknolojileri ile ilgili genel tanımlamalar, bu

teknolojilerin tarihi seyri ve bu teknolojilerin geleceği ele alınmıştır. Literatür taraması kısmında özellikle, yapay zekâ teknolojilerinin bireylerle olan ilişkisine dair görüşler irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise literatür taraması ile ortaya konan genel çerçeve doğrultusunda, tekstil sektöründe faaliyet göstermekte olan çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulgularına, elde edilen sonuçlara ve yapılan özgün değerlendirmelere yer verilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Google CEO'su Sundar Pichai'ye göre, “insanlığın üzerinde çalıştığı en önemli şeylerden birisi” olan yapay zekâ, ‘insan’a özgü yeteneklerle donatılmış teknolojileri ifade eder (Schleifer, 2018). Say (2018, s. 83), yapay zekâyı, “doğal sistemlerin yapabildiği (zekice olsun veya olmasın) her bilişsel etkinliği (gerekirse bedenleri olan) yapay sistemlere, daha da yüksek başarımlar düzeylerinde nasıl yaptırabileceğimizi inceleyen bilim dalı” olarak tanımlamıştır. Elbette yapay zekâ sürekli güncellenen bir sahadır. Yapay zekâ, tanım ve kapsam itibarıyla sürekli gelişmektedir. Öyle ki; yapay zekâ, satranç oyunlarında şampiyonları yenen bilgisayar programları olmanın ötesinde, sanal asistanlardan, yüz tanıma teknolojilerine ve diğer robotik uygulamalara kadar geniş bir alanı kapsamakta; doğal dil işleme, makine öğrenmesi, büyük veri tekniklerinden beslenmekte ve robotik uygulamalarla ve her sektöre hitap edebilen uzman sistemler gibi uygulamalarla öne çıkmaktadır. Bu yönüyle yapay zekâ; dönüştürücü etkiye sahiptir ve gerek toplumların gerek kurumların dönüşüm sürecinde aktif rol oynamaktadır. Yapay zekânın bu etkisini, bir tarım devrimi ve sanayi devrimi ile bir tutan görüşler mevcuttur. Böylece; insanlığın refahı ve zenginliği için geliştirilmesi gereken yapay zekâ uygulamalarının kullanıcıları başta olmak üzere paydaşları ile olan ilişkisi sorgulanır olmuştur (Brock, 2018, ss. 3-4; Felice, Petrillo, De Luca ve Baffo, 2022, s. 1847; Gruetzemacher ve Whittlestone, 2022, s. 3; Manjarrés, Rodríguez-Aguilar, Fernández-Aller, Castañer ve López-Sánchez, 2021, s. 19; Zhang ve Lu, 202, ss. 2-4). Özetmel (2020, s. 82), bu sorgulamanın dayanaklarına örnek teşkil edebilecek, yapay zekâ teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya konan çeşitli tahminleri aktarmışlardır. Buna göre; insanların bireylerden ziyade robotlarla iletişim halinde olmaları, birçok faaliyetin insansız araçlarla yürütülmesi, otomatize edilmiş sistemlerin ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının günlük hayatta kullanılması olağanlaşacaktır. Bu gelişmeler ise gelecekte şu anda mevcut olmayan mesleki dallarının ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Yapay zekâ teknolojilerinin müsebbibi olarak kabul edileceği bu olasılığı yüksek gelişmeler, aslında yapay zekâ teknolojilerinin canlı bir ekosistemde varlık gösterdiğini kanıtlamaktadır. Yani bu teknolojilerin, neden olduğu gelişmelerle paydaşlarını etkilediği ve paydaşlarının tutum ve davranışlarından da yönlendirilebileceği anlaşılmaktadır. Stahl (2022, ss. 6-7); yapay zekânın da içerisinde bulunduğu ekosistemi 3 boyutta ele almıştır. Bunlar; yapay zekâ ile ilgili gelişmeler hakkındaki üst bilgi (*knowledge*) düzeyine erişmiş olma, yapay zekâ ile ilgili gelişmelere yönelik kurumsal uygulamaların varlığı ve yapay zekâ teknolojilerini doğrudan destekleyebilecek teknik altyapının durumudur. Buna göre, gerekli eğitim altyapısının varlığı, standartların oluşturulmuş olması, ilgili kurum ve kuruluşların etik değerleri benimsemiş olması, yasal düzenlemelerin etkinliği, kamu otoritelerinin yapay zekâyı karşı tavrı, yapay zekânın muhatabı olan uygulama sahasının buna hazır olma durumu ve bu teknolojilerin geliştirilmesine yönelik başvuru tekniklere (makine öğrenmesi, büyük veri vs.) hâkim olma düzeyi yapay zekâ ekosisteminin unsurlarıdır. Yani bu unsurlar yapay zekânın kullanıcılar tarafından kabul görüp göremeyeceğinin belirleyicisi faktörlerdir.

Yapay zekâ teknolojilerinin geliştiricileri, bu teknolojilerin kullanıcıları olan bireyler ve kurumlar ile yapay zekâ teknolojileri üzerinde belirleyici rol üstlenebilecek ulusal ve uluslararası otoriteler arasındaki harmoninin resmedildiği bu ekosistemde, belirli bir anlayış aktarılmaktadır. Bu anlayış; paydaşlar arasında sağlıklı bir iletişimin varlığını, problemlere karşı yapıcı bir yaklaşımın sergilenmesini, takım çalışmasına ve işbirliğine yatkınlığı, eleştirel

düşünmeyi besleyecek zeminin hazırlanmasını ve teknolojik gelişmelerin anlamlı ve değerli bulunmasını, bu gelişmelere karşı yüksek motivasyonun elde edilmesini temsil etmektedir (Rampersad, 2020, s. 72; Turja, Sarkikoski, Koistinen ve Melin, 2022, s. 1).

Söz konusu anlayış ve bu anlayışı yönlendirecek ekosistemin dinamikleri arasındaki uyum veya uyumsuzluk yapay zekâ uygulamalarının “aydınlık” ve “karanlık” yüzünü de ortaya koymaktadır. Bu ekosistemin dinamikler arasındaki uyumun sağlanması durumunda, yapay zekânın kurumlardaki inovatif uygulamalar için öncü ve yardımcı olabileceği, aksi halde ortak bir yıkımın yaşanabileceği ifade edilmektedir. Böyle bir uyumsuzluk halinde; etik ihlallerden, yapay zekâyâ dayalı iş kayıplarından, güvenliğe dayalı problemlerden ve insanlığı tedirgin edebilecek diğer gelişmelerden bahsedilebilir (Grundner ve Neuhofer, 2021, s. 2-3). Nitekim Gezgin (2023, ss. 93-94) de yapay zekâ sahasındaki gelişmelerle ilgili farklı öngörülerin geliştirildiğini aktarmıştır. Buna göre; yapay zekâdaki gelişmelerin kötümser bir yaklaşımla, çeşitli mesleklerin sonunu getireceği; fakat iyimser bir yaklaşımla, farklı meslekleri de beraberinde doğuracağını öngören yaklaşımlar söz konusudur. Burada yapay zekâyâ politik bir değer olarak yaklaşmanın ve çoklu düşünme mekanizmasının geliştirilmesi ile bu teknolojilerle barışmanın mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir.

Yapay zekâ teknolojilerinin ekosistemde kabul görmesinin bir göstergesi olarak, bu teknolojilerin kullanıcıları ile uyumunu inceleyen çeşitli teoriler incelenmelidir. Bunlardan birisi Teknoloji Kabul Modelidir. Bu modele göre; algılanan kullanılabilirlik ve kullanım kolaylığı teknolojileri benimseme için bir belirleyicidir. Kelly, Kaye ve Oviedo-Trespalacios (2022, ss.7); bu faktörlere güven faktörünü de eklemiştir. Yani bir teknolojiyi kullanmaya yönelik geliştirilen olumlu bakış açısı da o teknolojiyi benimsemenin bir göstergesidir. UTAUT modelinde ise; teknolojik ürünlerin kullanıcılarına gerçekten faydalı olacağı algısının, kullanımı kolay bir sistemin kullanıcıların ilgisini çekeceğinin, bireylerin sosyal ortamlarının da teşvikiyle bir teknolojik ürüne odaklanılabileceğinin, ilgili teknolojilere kolay ulaşılabilir olmasının o teknolojiyi kullanmayı belirleyeceğini ileri sürmektedir (Al-Mamary, 2022, ss. 2). UTAUT2 modelinde ise hedonik kullanım ile fayda-maliyet değerlendirmelerinin de teknolojiyi kullanımda etkili olabileceği bildirilmektedir (Sebastian, Antonovica ve Guede, 2023, ss. 3). Dolayısıyla bu modellerde sunulan temel kriterler; yapay zekâ teknolojilerinin bir fırsat veya bir tehdit olarak algılanmasında belirleyici olarak kabul edilebilir.

Literatürde kabul görmüş bu modeller çerçevesinde; yapay zekâ teknolojilerine karşı geliştirilecek bakış açısının tekstil sektörü bağlamında anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışmada aşağıdaki sorular temel alınmıştır:

- Sektör çalışanları, yapay zekâ teknolojilerine ve özellikle robotik uygulamalara karşı bireysel yakınlık duymakta mıdır?
- Bu teknolojilerle ilgili gelişmeler, çalışanların kariyer hedeflerinde belirleyici olabilmekte midir?
- Çalışanlar, bu teknolojilerdeki gelişmeleri sektörleri ve mesleki kazanımları açısından değerlendirebilmekte midirler?

YÖNTEM

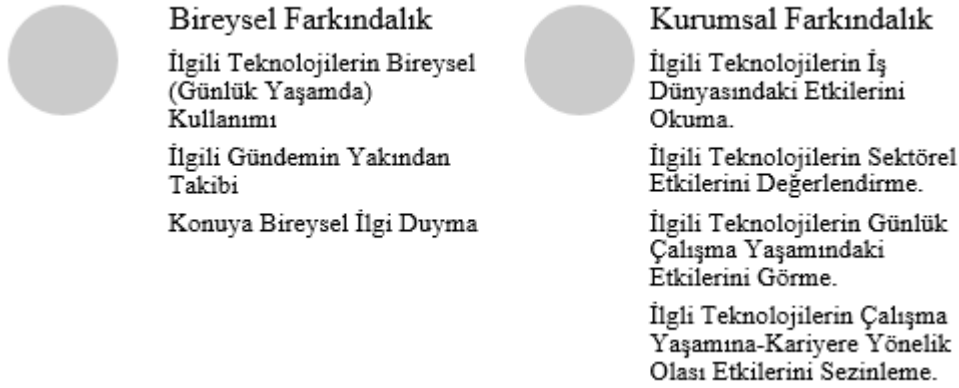
Araştırmanın Amacı

Tekstil çalışanlarının, yapay zekâ ve robotik sahasındaki gelişmeleri nasıl değerlendirdiklerinin anlaşılabilmesi için gerçekleştirilen bu çalışmada; nitel araştırma tekniklerinden birebir görüşmeler yöntemine başvurulmuştur. Birebir görüşmeler, nitel araştırmaların uygulanması için başvurulan tekniklerinden birisidir. Bu teknik, katılımcıların belirli konulardaki

görüşlerinin derinlemesine anlaşılabilmesi için uygulanmaktadır (Kavouro ve Bitsani, 2014, s. 545).

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Bu çalışmada, literatürden hareketle, aşağıdaki model takip edilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Çalışma Grubu

Çalışma, Malatya ilinde tekstil sektörü üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evrenini Malatya 1. ve 2. Organize Sanayi Bölgesi’ndeki tekstil firmaları oluşturmuştur. Çalışmanın tekstil sektörü üzerinde gerçekleştirilmesinin nedeni; tekstil sektörünün yapay zekâ teknolojilerine başvuran sektörlerden birisi olmasıdır. Tekstil sektörü; robotik uygulamalara, endüstri 4.0 uygulamalarına, yapay sinir ağları algoritmaları ile geliştirilen çeşitli tekniklere başvuran bir sektördür (Çörekcioğlu, Ercan ve Elibüyük, 2021, s. 16; Gökalp, Gökalp ve Eren, 2019, s. 82).

Ayrıca Malatya, fason üretimde ön planda olan iller arasındadır. Malatya’da 1. ve 2. Organize Sanayi Bölgelerinde 200’e yakın fabrika bulunmakta ve 20 bin kişi istihdam edilmektedir. Tekstil sektöründe faaliyet gösteren 68 fabrikada 10 bin 500 kişi çalışmaktadır. 2019 yılında Malatya ilinden yapılan toplam ihracat 379 milyon ABD dolarında olurken tekstil sektörünün toplam ihracattaki payı 125 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajanları Genel Müdürlüğü, 2021).

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, çalışanların yapay zekâ ile ilgili görüşlerinin neler olduğu yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Birebir görüşme yoluyla, araştırılan konu hakkında bireyin duygu, düşünce ve inançlarının neler olduğunun ortaya çıkarılması umulmuştur (Eroğlu ve Bektaş, 2016, 47). Farklı verileri elde etmek için farklı sorular hazırlanmıştır. Görüşme soruları ile ilgili olarak uzman görüşü alınmış ve içerik geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler araştırmaya katılan çalışanların çalıştıkları işletmelerde yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık olarak 20–30 dakika sürmüştür.

Araştırma modeli çerçevesinde geliştirilen ve çalışanlara yöneltilen araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- a. Günlük yaşamımızda kullandığımız teknolojilerden bazıları yapay zekâ teknolojileri için örnek teşkil etmektedir. Bunlara örnekler verebilir misiniz? Bunlardan hangisi ya da hangilerini yoğun olarak kullanıyorsunuz?
- b. Yapay zekâ ve robotik sahasındaki gelişmeleri takip ediyor musunuz? Bu gelişmelerden ilginizi çeken gelişmeler nelerdir? Bu sahadaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?
- c. Yapay zekâ ve robotik sahasındaki iş dünyasına etkileri hakkında neler düşünüyorsunuz?
- d. Yapay zekâ ve robotik sahasındaki gelişmelerin sizlere ve çalışmakta olduğunuz sektörü ve kurumu nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?

3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirliğin kriterleri, çalışmanın tüm aşamalarında aranmalıdır. Bu tür çalışmalarda; derinlik, anlamlılık ve bilimsel hassasiyetlerin gözetildiğinin nişanesi olan samimiyet önemli kriterlerdir. Nitel çalışmalarda katılımcı sayısının; yani örneklem büyüklüğü de geçerlilik ve güvenilirlik için önemli bir kriterdir. Burada örneklem sayısının yeterliliği, belirli sayısal ölçütlerle değerlendirilmemektedir. Öyle ki; bazı spesifik konular için tek bir katılımcının bile görüşlerine başvurulabilirken bu rakam araştırmanın niteliğine göre değişebilmektedir. Burada önemli olan hususun kanıtlanabilir, anlamlı ve değerli bulguların elde edilmesidir. Hatta bazı görüşlere göre; gayet rijit olabilecek, fakat ufuk açıcı bulgular bile nitel araştırmalarda değerli ve yeterli kabul edilmelidir (Ambert, Adler, Adler ve Detzner, 1995, s. 880; Sousa, 2014, s. 213; Boddy, 2016, ss. 428-431; Cypres, 2017, ss. 256-257). Nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenilirliği için ifade edilen bu görüşler doğrultusunda bu çalışma, aşağıdaki hususlara göre geçerli ve güvenilir sayılmalıdır:

1. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen literatür taraması, güncel görüşlere dayandırılmıştır ve konu ile ilgili gerekli muhtevaya sahiptir.
2. Belirlenen araştırma soruları, literatüre göre belirlenmiştir ve katılımcıların konu ile ilgili görüşlerindeki örüntülerin ortaya çıkarılmasına yönelik hazırlanmıştır.
3. Araştırmanın konu ile yakından ilgili bir sektörde ve bu sektörde önemli kabul edilebilecek bir ilde gerçekleştirilmiştir. Örneklem büyüklüğü, araştırmanın ana kütlemini yansıtacak düzeydedir. Ayrıca katılımcıların kurumsal yapı içerisindeki tüm düzeylerdeki çalışanlardan oluşmuştur.
4. Elde edilen bulguların işaret ettiği sonuçlar ve bunlara göre yapılan değerlendirmeler, ulusal ve uluslararası literatürde kabul görmüş diğer çalışmalarla desteklendirilmiştir.
5. Çalışma kapsamında yapılan değerlendirmeler yaratıcı ve yenilikçi yöne sahiptir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Ayrıca, araştırmaya başlamadan önce İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan etik onay (2022/18-18) alınmıştır. Ayrıca gönüllü olarak araştırmaya dâhil edilen katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş olup, bu kişilerin kişisel bilgilerin gizli tutulacağı ve istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri ifade edilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmış ve sonra da içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenerek bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını, neden-sonuç ilişkileri şeklinde irdelenmesini ve yorumlanarak birtakım sonuçlara ulaşılmasını amaçlar (Yıldırım ve Şimşek,

2008: 89). Bu çalışmada da katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevaplar kategorize edilmiş ve öylece irdelenmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmanın örneklemini oluşturan grubun demografik özellikleriyle ilgili olarak katılımcıların yaşları, medeni durumları, cinsiyetleri ve eğitim durumları ele alınmıştır. Bu kapsamda, 48 çalışana ulaşılmıştır. Çalışmada yer alan 48 katılımcının demografik özelliklerin dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
35 ve altı	19	39.58
36-50 arası	26	54.17
51 ve üzeri	3	6.25
Medeni Durum		
Evli	35	72.92
Bekâr	13	27.08
Cinsiyet		
Kadın	9	18.75
Erkek	39	81.25
Eğitim		
Ortaokul	3	6.25
Lise	16	33.33
Üniversite	29	60.42
Toplam	48	100.0

Tablo 1’de görüldüğü gibi, çalışmada yer alan katılımcıların %54,17’sinin 36-50 yaş grubu aralığında, %72,92’sinin evli, %81,25’inin erkek ve %60,42’sinin üniversite mezunu olduğu saptanmıştır. Ayrıca akademisyenlerin %45,5’inin öğretim üyesi olduğu belirlenmiştir.

Araştırma Sorularına Karşılık Alınan Cevaplara İlişkin Bulguları

Araştırmada katılımcılara yapay zekâ ile ilgili dört soru yöneltilmiştir. Sorular ve katılımcıların vermiş olduğu cevaplar aşağıdaki gibidir.

A. Günlük yaşamımızda kullandığımız teknolojilerden bazıları yapay zekâ teknolojileri için örnek teşkil etmektedir. Bunlara örnek verebilir misiniz? Bunlardan hangisi ya da hangilerini yoğun olarak kullanıyorsunuz? sorusu karşılığında elde edilen bulgular: Katılımcıların neredeyse tamamı akıllı telefonlardaki uygulamalara atıfta bulunmuşlardır. Google uygulamaları ile Siri uygulamasını örnek veren katılımcılar ön planda olmuştur.

B. Yapay Zekâ sahasındaki gelişmeleri takip ediyor musunuz? İlginizi çeken gelişmeler nelerdir? Bu sahadaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu karşılığında elde edilen bulgular: Katılımcılar, ekseriyetle bu gelişmeleri takip etmediklerini ve yapay zekâ gelişmeleri ile ilgili bir değerlendirmede de bulunamayacaklarını bildirmişlerdir. Konu ile ilgilenen az sayıdaki katılımcının ise bu gelişmeleri basından takip ettikleri anlaşılmaktadır.

C. Yapay Zekâ sahasındaki gelişmelerin iş dünyasına etkileri hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna karışık elde edilen bulgular: Katılımcılar, yapay zekâdaki gelişmeleri yakından takip ettiklerini belirtmeseler de bu teknolojilerin kendi işleri ile ilgili yönüyle ilgilendiklerini bildirmişlerdir. Katılımcıların çok büyük çoğunluğu bu teknolojilere olumlu yaklaşmışlardır. Yapay zekâ sahasındaki gelişmelerin kendi işlerini kolaylaştıracağını,

hataları minimize edeceğini öngörmüşlerdir. Az sayıdaki bir katılımcı grubunun, bu teknolojilerin işsizliğe neden olacağını belirttiği görülmüştür. Özellikle mühendis ve yöneticilerden oluşan bu katılımcı grubunun, yapay zekâ ve robotik uygulamalarla ilgili diğer olumlu görüşlere katılmakla birlikte, bu gelişmelerden alt düzeydeki çalışanlar adına endişeli oldukları anlaşılmıştır.

D. Yapay zekâ ve robotik sahasındaki gelişmelerin sizlere ve çalışmakta olduğunuz sektöre ve kurumu nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz? sorusuna karşılık elde edilen bulgular: Burada katılımcılar görüşlerini korumuşlardır ve bu teknolojilerin iş yaşamında konforu, rahatlığı ve verimliliği artırıcı etkiler meydana getireceğini bildirmişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Elde edilen bulgular aşağıdaki sonuçlara ve bu sonuçlar çerçevesinde ortaya konan değerlendirmelere işaret etmektedir:

1. Akıllı telefonlardaki uygulamalar (dijital asistanlar vs.) yapay zekâ teknolojileri denince ilk akla gelen uygulamalardır: Birçok araştırma, yapay zekâ teknolojileri denince akla gelen ilk teknolojilerin akıllı telefonlardaki dijital asistan uygulamaları olduğunu ortaya koymuştur (Kabacan, 2020). Fakat bu çalışmaya katkı sunan katılımcıların yine de günlük yaşamdaki yapay zekâ uygulamalarından habersiz oldukları anlaşılmaktadır. Oysa günlük yaşamda daha başka yapay zekâ uygulamaları da mevcuttur. Günlük yaşamın diğer sahalarındaki yapay zeka uygulamalarının da tanıtılması bu teknolojilere karşı bireysel tanınırlığı geliştirebilir.

2. Basına yansıyan gelişmeler önemlidir: Günlük basın ve yayın organları, aktüel yayınlar vs. ilgi duyulan birçok gelişmenin takip edilmesi için gerek duyulan araçlardandır. Yapay zekâ ve çeşitli teknolojilerle ilgili takibatin yapılması ve konu ile ilgili bireysel gelişime katkı sunulması için de bu araçlara başvurulabilir.

Tam bu noktada; bireylerin çalışmakta oldukları kurumların yapabilecekleri şeyler yok mudur? sorusu da sorulmalıdır. Başka bir deyişle; bu konu ile ilgili gelişim, yalnızca bireysel çaptaki uğraşlara veya bireylerin ilgisinin çapına mı bağlı kılınmalıdır? Kong, Cheung ve Zhang (2021, ss. 6-10), ‘Yapay Zekâ okuryazarlığı’ kavramından bahsetmişlerdir ve bu yöndeki yeteneğin geliştirilmesi ile ilgili uyguladıkları eğitimlerde, bilgisayar ve bilişim sahasında eğitim gören kursiyerler ile diğer sahalarda eğitim görmekte olan kursiyerlerin yapay zekâ okuryazarlığı eğitimlerindeki durumları arasında anlamlı bir farkın olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca programlama bilgisinin de yapay zekâ okuryazarlığının geliştirilmesi için bir ön koşul olmadığı görülmüştür. Bahsedilen çalışmada ortaya konan bu sonuçlar; yapay zekâ ve robotik sahasındaki gelişmelerin tüm çalışanlar için ilgi çekici hale getirilmesinin kurumlar için zor olmayacağına işaret etmektedir. Ayrıca bir önceki sonuca da işaret edilerek; konu ile ilgili aktüel yayınların ağır programlama yeteneği olan, yapay zekâ teknolojilerine uzmanlık düzeyinde ilgi duyan bireylere özgü teknik makalelerle birlikte her kesimden, her eğitim düzeyinden bireyin ilgisini çekebilecek basit ve anlaşılır bir üslupla kaleme alınmış makalelere de yer vermelidir.

3. Yapay zekâ, “işleri kolaylaştırıcı” ve “hataları minimize edici” rolü ile ön plana çıkmaktadır: Yang (2022, s. 10), yapay zekâ teknolojilerinin verimliliğe katkı sunabileceği özellikleri sıralarken; robot teknolojisinin insan gücüne yönelik özellikleri üstlenmesinden hareketle, hataları minimize edeceğinden ve böylece verimliliğe katkı sunacağından bahsetmiştir. İlhan (2019, s. 811), da Endüstri 4.0’daki gelişmelerin iş süreçlerinde kolaylığı getireceğine, hızlanmaya ve hataların minimize edilmesine yarayacağını bildirmiştir. Öte yandan; Olan vd. (2022, s. 608) ise yapay zekâ teknolojilerinin, bilgi yönetimi uygulamaları için önemli iki boyut olan sosyalleşme ve dışsallaştırma boyutları ile ilişkilendirerek, kurumsal

performansa katkı sunabileceğini ortaya koymuşlardır. Dolayısı ile yapay zekâ teknolojilerin ve bilhassa robotik uygulamaların aslında birer yardımcı olacağına kanaatinin uyandırılmasının kurumsal çapta zor olmayacağı söylenebilir. Literatürün de işaret ettiği bu hususlar; çalışanların bu teknolojilere karşı aşinalık kazanmalarına yönelik doğru içeriğe sahip kurum içi eğitimlerin yararlı sonuçlar verebileceğini göstermektedir.

4. Mühendis ve uzman teknisyenler, alt düzey çalışanlar adına kaygılanırken, alt düzeydeki çalışanlar yapay zekâ teknolojilerine karşı daha iyimser bir tutum içerisindeyler: Bu sonuç, formal eğitim düzeyi yüksek olmanın kaygı düzeyini artırabileceğine ve komplo teorilerine inanmaya yatkınlığı beraberinde getirebileceğine işaret etmektedir. Beemster, Bijleveld ve Treur (2021, ss. 52-53), eğitim düzeyinin yüksek olmasının komplo teorilerine kapılmayı engelleyebileceğine dair kanıtların yeterli olmadığını bildirerek; kompo teorilerine inanmada çevresel faktörlerden kaynaklanan olumsuz psikolojik özelliklerin etkili olduğunu bildirmişlerdir. Stres faktörü, kontrol eksikliği bu etkenlerden bazılarıdır. Bununla birlikte; Greenburgh ve Raihani (2022, ss. 1-2); paranoid düşüncelerin dört temel kaynaktan beslenebileceğini bildirmişlerdir. Bu yazarlar bu tür olumsuz düşüncelerin kaynakları olarak; güvensizlik duygusunu, bireysel hassasiyetleri, aşırı değer verilen önemli referansların-kaynakların görüşlerini ve “kötülerin” art niyetleri ve zalimlerin yapabilecekleri ile ilgili kaygıları sıralamışlardır. Ayrıca bu faktörlerin, sosyal izolasyondan, kaygı bozukluğundan, aşırı kontrol hissinden, depresyondan ve olumsuz deneyimlerden kaynaklandığını bildirmişlerdir.

Olgun ve Turan (2022, ss. 37-38) tekstil sektörü üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada; yönetici düzeyinin artması ile farkındalık düzeyinin de arttığını ve üst düzeylere doğru kısmen farkındalık düzeyinin düştüğünü ortaya koymuşlardır. Bu noktada; üst düzey yöneticilerin süreçlerde diğerleri ile birlikte hareket etmelerinin önemli olduğunu bildirmişlerdir. Burada kurumun bizzat üretim yapma deneyimine sahip olmasının da önemli katkı sunacağını aktarmışlardır. Ayrıca bireylerin kendi yakın çevrelerinin değer verdiği komplo teorilerine daha fazla inandıklarını (bilgi ekosistemlerinin yanlış kaynaklardan beslenmesi) ve “dış güçlerin” sebebiyet vereceği iddialara inanmaya daha meyilli olduklarını bildirmişlerdir (Zwaan, 2022, s. 6).

Paranoyaya ve kaygı haline mahal veren bu faktörler, kurumların yapay zekâ teknolojilerine karşı kaygılar besleyen üst düzey çalışanlarına, uzman teknik elemanlarına ve mühendislerine yönelik psikolojik desteği bir görev addetmelerinin gerekliliğine işaret etmektedir. Kaygı düzeyi yüksek çalışanların uzmanlık alanlarının haricindeki alanlara zaman ayırmalarına olanak tanınmasının, streslerini azaltıcı aktivitelere yönlendirilmelerinin bu tür olumsuz düşüncelerden kurtulma adına yararlı olacağı açıktır.

Bu bağlamda; kurum içi etkileşimin de önemli olacağı bilinmelidir. Yapay zekâ sahasındaki gelişmelerden rahatsızlık duyan, bu konuda tedirginlik ve kaygı sahibi olan herkesin düşüncelerini açıklıkla paylaşabileceği platformların varlığı, yapay zekâ teknolojilerinin geri planında çalıştırılan büyük veri, yapay sinir ağları, robotik kodlama gibi konular hakkında asgari düzeyde bilgi seviyesine erişilmesine olanak tanınması yerinde olacaktır (Buhmann ve Fieseler, 2021).

Burada kurum içi ters mentörlük uygulamaları önemli bir işlevi yerine getirebilecektir. Ters mentörlük, teknolojik açıdan yeterli güncel bilgiye sahip gençlerin kıdemce ve yaş itibarıyla kendilerinden büyük bireylere danışmanlık yapmaları demektir. Ters mentörlük sayesinde farklı yaş ve kıdemdeki çalışanlar birbirleriyle nitelikli iletişim kurabileceklerdir.

Öte yandan, üniversite-sanayi işbirliğinde uzmanlar ve mühendisler için yapay zekâ alanı ve diğer multidisipliner programlar için yandal programlarının açılması, yüksek lisans programlarının yürütülmesi farklı bakış açılarının kazanılması adına önemli olabilecektir. Bu

doğrultuda; TÜBİTAK 3005 de önemli bir proje kalemidir. Bu proje kalemi, teknolojik temelli multi disiplinler projeler için hazırlanmıştır.

Konu ile ilgili bilimsel çalışmalarda etik değerlere de önem verilmesi, korku ve endişelerin giderilmesinde etkili olabilir. Ashok, Madan, Joha ve Sivarajah (2022, ss. 2-3), konu ile ilgili, literatürde kabul görmüş kavramları aktarmışlardır. Dijital etik, teknoetik, bilgisayar etiği, enformasyon etiği, roboetik, makine etiği, bilişimsel etik (computational etik), BİT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) Etiği gibi kavramlar bunlardan bazılarıdır. Bu kavramların tamamında öne çıkan değerler; gelişen ve gelişmekte olan teknolojilerin insan-makine ilişkisindeki güç dengeleri, bu teknolojilerin sosyal ve hukuki açıdan ve ahlaki normlar açısından nasıl değerlendirilmeleri gerektiği ve bu teknolojilerin insanlığa etkileri ile ilgilidir. Bu kavramlar arasında kabul edilen yapay zekâ ve makine öğrenmesi etiğinde ise; sorumluluk, denetlenebilirlik, şeffaflık ve ahlaki açıdan sağlamlık-istismara açık olmama gibi değerlerin altı çizilmektedir.

Yapay zekâ teknolojileri ile ilgili okuryazarlık seviyesinin artırılması ve bu konudaki kaygı ve endişenin giderilmesi için devlet yönetiminin de yapması gereken şeyler vardır. Guenduez ve Mettler (2022, ss. 1-2); yapay zekâyâ dönük politikalar da devletin dört biçimde rol üstlenebileceğini bildirmişlerdir.

Devlet burada ilk olarak; *kural koyucu-düzenleyici* bir rol üstlenebilir. Üstlenilecek bu rol ile yapay zekâ uygulamaları yasal düzenlemelere tabi yapılması ve böylece olası risklerin ve zararların azaltılması sağlanabilir. Böylece yapay zekâ teknolojilerinin toplumsal değerlerle uyumu da kolaylaşabilir. İkinci olarak devlet; *kolaylaştırıcı* rolü üstlenilebilir. Bu rol ile yapay zekâyâ erişimin önündeki engellerle mücadele edilebilir.

Gerekli eğitimlerin verilmesi ve teknik altyapının sağlanması devlet destekleri ile gerçekleştirilebilir. Böylece yapay zekâ teknolojilerinin toplumun tüm kesimlerine hitap edebilmesi kolaylaşabilir. Bu ise bu teknolojilere bireysel açıdan yakınlık hissini geliştirebilir. Devletin üstlenebileceği üçüncü rol ise *liderlik* rolüdür. Bu rolü üstlenen devlet, Ar-Ge faaliyetlerini bizzat yürüterek yapay zekâ uygulamalarında öncü olmayı seçebilir.

Böylece devlet bizzat, bu teknolojilerin nasıl üretileceğini de kamuoyuna göstermiş olur. Bu ise girişimcileri cesaretlendirebilir. Buradaki dördüncü rol ise *kullanıcı* rolüdür. Devlet bu rolü ile yapay zekâ teknolojilerinin bizzat kullanıcısı olarak, kamuoyunun devlet hizmetlerinde yapay zekâ teknolojilerini ön plana çıkararak bu teknolojilerin herkesin hizmetine sunabilir. Elbette burada verimlilik beklentisinin bu rolün üstlenmesinde motivasyon kaynağı olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adaş, E. ve Erbay, B. (2022). Yapay Zekâ Sosyolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1), 326-337, doi: 10.21547/jss.991383
- Akkaya, B. , Özkan, A. ve Özkan, H. (2021). Yapay Zeka Kaygı (YZK) Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 1125-1146, doi:10.29023/alanyaakademik.833668
- Al-Mamary, H.S. (2022). Why Do Students Adopt and Use Learning Management Systems?: Insights from Saudi Arabia. *International Journal of Information Management Data Insights*, 2, 1-9, https://doi.org/10.1016/j.ijime.2022.100088
- Ambert, A., Adler, P. A., Adler, P. ve Detzner, D. F. (1995). Understanding and Evaluating Qualitative Research. *Journal of Marriage and Family*, 57 (4), 879-893.
- Ashok, M., Madan, R., Joha, A. ve Sivarajah, U. (2022). Ethical Framework for Artificial Intelligence and Digital Technologies. *International Journal of Information Management*, 62, 102433, 1-17. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102433

- Balmer, R.E., Levin, S.L. ve Schmidt, S. (2020). Artificial Intelligence Applications in Telecommunications and Other Network Industries. *Telecommunications Policy*, 44, 101977. <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2020.101977>
- Beemster, T., Bijleveld, N. ve Treur, J. (2021). *Intelligence: Eleventh Annual Meeting of the BICA Society On Becoming a Conspiracy Thinker: A Second-Order Adaptive Network Model*, 2020 Annual International Conference on Brain-Inspired Cognitive Architectures for Artificial. *Procedia Computer Science*. 190, 51–63, doi: 10.1016/j.procs.2021.06.007
- Boddy, C. R. (2016). Sample Size for Qualitative Research. *Qualitative Market Research*, 19(4), 426-432. doi: 10.1108/QMR-06-2016-0053
- Brock, D. C. (2018). Learning from Artificial Intelligence's Previous Awakenings: The History of Expert Systems. *AI Magazine*, 39(3), 3-15. <https://doi.org/10.1609/aimag.v39i3.2809>
- Buhmann, A. ve Fieseler, C. (2021). Towards a Deliberative Framework For Responsible Innovation in Artificial Intelligence, *Technology in Society*, 64, 101475, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101475>
- Cypress, B. S. (2017). Rigor or Reliability and Validity in Qualitative Research: Perspectives, Strategies, Reconceptualization, and Recommendations. *Dimensions of Critical Care Nursing*, 36 (4), 253-263. doi: 10.1097/DCC.0000000000000253
- Çörekcioğlu, M., Ercan, E. ve Aras Elibüyük, S. (2021). Yapay Sinir Ağı Yöntemlerinin Tekstil Sektöründe Kullanım Uygulamaları. *Teknik Bilimleri Dergisi*, 11(2), 14-20. doi: 10.35354/tbed.884531
- Eroğlu, S., ve Bektaş, O. (2016). STEM Eğitimi Almış Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Stem Temelli Ders Etkinlikleri Hakkındaki Görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 43-67. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.4c3s3m
- Felice, F., Petrillo, A., Luca, C. ve Baffo, I. (2022). Artificial Intelligence or Augmented Intelligence? Impact on Our Lives, Rights and Ethics in 3rd International Conference on Industry 4.0 and Smart Manufacturing. *Procedia Computer Science*, 200, 1846-1856, <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.01.385>.
- Gansser, O. ve Reich, C.S. (2021). A New Acceptance Model For Artificial Intelligence With Extensions to UTAUT2: An Empirical Study in Three Segments of Application. *Technology in Society*, 65, 1-15, <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101535>
- Gesk, t.s. Ve Iyer, m. (2022). Artificial Intelligence in Public Services: when And Why Citizens Accept its Usage. *Government Information Quarterly*, 39(3), 1-12, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101704>
- Gezgin, U. B. (2023). Yapay Zeka ve Toplum: Yapay Zeka Sosyolojisiyle Eleştirel Bir Bakış. *ISCT-PhD PROCEEDINGS BOOK*, 14, 91.
- Gökalp, E., Gökalp, M. O. ve Eren, P. E. (2019). Hazır Giyim Ve Konfeksiyon Sektöründe Endüstri 4.0 Devrimi: Akıllı Konfeksiyon Fabrikası. *Academic Journal of Information Technology*, 10 (17), 73-96. doi: 10.5824/1309-1581.2019.2.005.x
- Greenburgh, A. ve Raihani, N. J. (2022). Paranoia and Conspiracy Thinking. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101362, 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101362>
- Gruetzemacher, R. ve Whittlestone, J. (2022). The Transformative Potential of Artificial Intelligence. *Futures*, 135, 102884, <https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102884>
- Grundner, L. ve Neuhofer, B. (2021). The Bright and Dark Sides of Artificial Intelligence: A Futures Perspective on Tourist Destination Experiences. *Journal of Destination Marketing & Management*, 19, 100511, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100511>
- Guenduez, A. A. ve Mettler, T. (2022). Strategically Constructed Narratives on Artificial Intelligence: What Stories are Told in Governmental Artificial Intelligence Policies?. *Government Information Quarterly*, 22, 101719, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101719>
- İlhan, İ. (2019). Tekstil Üretim Süreçleri Açısından Endüstri 4.0 Kavramı. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 25(7), 810-823. doi: 10.5505/pajes.2018.69851
- Kabacan, D. (2020). Hayat Kolaylaştıran 9 Yapay Zeka Uygulaması, <https://www.yapayzekatr.com/2020/10/28/hayat-kolaylastiran-9-yapay-zeka-uygulamasi/> (Erişim Tarihi: 08 Ekim 2022).

- Kavoura, A. ve Bitsani, E. (2014). Methodological Considerations for Qualitative Communication. *Research Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 147, 544-549. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.07.156
- Kelly, S., Kaye, S. A. ve Oviedo-Trespalacios, O., (2022), What Factors Contribute to The Acceptance of Artificial Intelligence? A Systematic Review, *Telematics and Informatics*, 77, 1-33, <https://doi.org/10.1016/j.tele.2022.101925>
- Kong, S-C., Cheung, W. M-Y. ve Zhang, G. (2021). Evaluation of an Artificial Intelligence Literacy Course For University Students With Diverse Study Backgrounds. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2, 100026, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100026>
- Liu, J., Chang, H., Forrest., J. Y. ve Yang, B. (2020)., Influence of Artificial Intelligence on Technological Innovation: Evidence From The Panel Data of China's Manufacturing Sectors. *Technological Forecasting & Social Change*, 158, 120142 <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120142>
- Manjarrés, A., Fernández-Aller, C., López-Sánchez, M. Rodríguez-Aguilar, J. A. ve Castañer, M. S. (2021). Artificial Intelligence for A Fair, Just, and Equitable World. *IEEE Technology and Society Magazine*, 40 (1), 19-24. doi:10.1109/MTS.2021.3056292.
- Marnewick, C. ve Marnewick, A. (2021), Digital Intelligence: A Must-Have For Project Managers, *Project Leadership and Society*, 2, 100026, <https://doi.org/10.1016/j.plas.2021.100026>
- Newman, J., Mintrom, M. ve O'Neill, D. (2022), Digital Technologies, Artificial Intelligence, and Bureaucratic Transformation, *Futures*, 136, 102886. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102886>
- Olan, F., Arakpogun, E. O., Suklan, J., Nakpodia, F., Damij, N. ve Jayawickrama, U. (2022). Artificial Intelligence and Knowledge Sharing: Contributing Factors to Organizational Performance. *Journal of Business Research*, 145, 605–615. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.03.008>
- Olgun, B. A. ve Turan, F. K. (2022). Tekstil Sektöründe Dijital Dönüşüm ve Tekstil Firmalarının Endüstri 4.0 Kavramsal Farkındalık Düzeyini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma. *Tekstil ve Mühendis*, 29, 125, 28-40. <https://doi.org/10.7216/1300759920222912504>
- Ong, Y.-S. ve Gupta, A. (2019), AIR5: Five Pillars of Artificial Intelligence Research, *IEEE Transactions on Emerging Topics in Computational Intelligence*, 3 (5).
- Öztemel, E. (2020). *Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği*. TÜBA-Bilişim Teknolojileri ve İletişim Çalışma Grubu Bilişim Teknolojisi ve İletişim: İnternet ve Toplumsal Etkileri Çalıştay1, 77-90.
- Rampersad, G. (2020). Robot Will Take Your Job: Innovation for An Era of Artificial Intelligence. *Journal of Business Research*, 116, 68–74, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.019>
- Say, C. (2018). 50 Soruda Yapay Zeka, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı
- Schleifer, T., (2018). Google CEO Sundar Pichai Says AI Is More Profound Than Electricity and Fire. <https://www.vox.com/2018/1/19/16911180/sundar-pichai-google-fire-electricity-ai>. (Erişim Tarihi, 07 Ekim 2022)
- Sebastian, M., G., B, Antonovica, A. ve Guede, J. R. S. (2023). What Are The Leading Factors for Using Spanish Peer-to-Peer Mobile Payment Platform Bizum? The Applied Analysis of The UTAUT2 Model. *Technological Forecasting and Social Change*, 187, 1-16, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122235>
- Singil, N. (2022). Yapay Zekâ ve İnsan Hakları. *Public and Private International Law Bulletin*, 42 (1), 121-158 . doi: 10.26650/ppil.2022.42.1.970856
- Sousa, D. (2014). Validation in Qualitative Research: General Aspects and Specificities of the Descriptive Phenomenological Method, *Qualitative Research in Psychology*, 11 (2), 211-227. doi: 10.1080/14780887.2013.853855
- Stahl, B. C. (2022). Responsible Innovation Ecosystems: Ethical Implications of The Application of The Ecosystem Concept to Artificial Intelligence. *International Journal of Information Management*, 62, 102441, 1-13, <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102441>
- Svetlana, N., Anna, N., Svetlana, M., Tatiana, G. ve Olga, M. (2022). Artificial Intelligence As A Driver of Business Process Transformation, *Procedia Computer Science*, 213, 276-284, <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.11.067>
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajanları Genel Müdürlüğü. (2021). *Tekstil Sektörü Analiz Raporu Ve Kılavuzu*. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tekstil-trb1b2-.pdf> (Erişim Tarihi: 08 Ekim 2022).

- Tsang, Y.P. ve Lee, C.K.M., (2022), Artificial Intelligence in Industrial Design: A Semi-Automated Literature Survey, *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 112, 104884, <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2022.104884>
- Turja, T., Sarkikoski, T. Koistinen, P. ve Melin, H. (2022). Basic Human Needs and Robotization: How to Make Deployment of Robots Worthwhile for Everyone?. *Technology in Society*, 68, 101917, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.101917>
- Yang, C-H. (2022). How Artificial Intelligence Technology Affects Productivity and Employment: Firm-level Evidence from Taiwan. *Research Policy*, 5, 104536, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2022.104536>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zhang, C. ve Lu, Y., (2021), “Study On Artificial Intelligence: The State of The Art and Future Prospects”, *Journal of Industrial Information Integration*, 23, 100224. <https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100224>
- Zwaan, R. A. (2022). Conspiracy Thinking as Situation Model Construction. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101413, 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101413>.

MÜKELLEFLERİN VERGİ UYUM DÜZEYLERİ: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Ahmet TEKİNⁱ

Öz

Bu araştırma Ege Bölgesi içerisinde yer alan Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illerinde faaliyet gösteren mükelleflerin vergi uyum düzeylerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın Ege Bölgesi'nde yapılmasının temel nedeni ise Ege Bölgesinin tüm illerini kapsayacak şekilde mükelleflerin vergi uyum düzeylerini ölçen herhangi bir çalışmanın bulunmamasıdır. Daha önce yapılmış araştırmalar incelendiğinde Ege Bölgesi'nde yapılan araştırmaların genellikle vergi ahlak düzeyinin veya vergi algı düzeyinin ölçülmesi yönünde olup vergi uyumu ile ilgili bölge bazında bir araştırmaya rastlanılmamaktadır. Araştırmada mükelleflere anket uygulanmış ve anket gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Bu araştırmaya toplamda 1118 mükellef katılmıştır. Mükelleflerin vermiş oldukları cevaplar SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Ankete katılan mükelleflerin büyük bir çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Ankete cevaplayan mükelleflerin önemli bir kısmı lisans mezunudur. Ayrıca ankete katılan mükelleflerin büyük bir çoğunluğu ticari kazanç elde edenlerden oluşmaktadır. Çalışma Ege Bölgesinde yapılması nedeniyle bir ilk olma özelliğini de göstermektedir.

Anahtar Sözcükler vergi uyumu, gönüllü uyum, mükellef tepkileri, Ege Bölgesi

TAX COMPLIANCE LEVELS OF TAXPAYER: SAMPLE OF THE AEGEAN REGION

Abstract

This research aims to examine the tax compliance levels of taxpayers operating in the provinces of Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla and Uşak in the Aegean Region. The main reason for conducting the research in the Aegean Region is that there is no study that measures the tax compliance levels of taxpayers in a way to cover all provinces of the Aegean Region. When the previous studies are examined, the studies conducted in the Aegean Region are generally in the direction of measuring the level of tax morale or tax perception, and there is no research on tax compliance on a regional basis. In the research, a questionnaire was applied to the taxpayers and the questionnaire was made on a voluntary basis. A total of 1118 taxpayers participated in this research. The answers given by the taxpayers were analyzed with the SPSS package program. The vast majority of taxpayers participating in the survey are men. A significant portion of the taxpayers who answered the survey have a bachelor's degree. In addition, the majority of taxpayers participating in the survey are those who earn commercial income. Since the study was carried out in the Aegean Region, it also shows the feature of being a first.

Keywords tax compliance, voluntary compliance, taxpayers reaction, Aegean Region

JEL Codes H20, H26

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 25.03.2020 tarihli ve 2020-07 sayılı toplantısında araştırmanın etik kurallara uygunluğuna karar verilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkıları Makale yazar tarafından yazılmıştır.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurumla finansal ilişkileri bulunmadığını; dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder. Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek alınmamıştır.

Çalışma Hakkında "Mükelleflerin Vergiye Uyum Düzeyi" başlıklı çalışma Türkiye'de 81 ilde faaliyette bulunan mükellefler üzerinde yapılmış olup bu makale için Ege Bölgesi üzerine yapılan anketler baz alınmıştır. Çalışmanın amacı mükelleflerin vergiye karşı algı ve tutumlarını/vergi uyum düzeylerini ölçmektir.

ⁱ Doç. Dr. Ahmet Tekin, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Eskişehir. ORCID: 0000-0003-0520-0434. E-posta: ahmettekin4444@gmail.com
Gönderim (Submission): 16.05.2023
Kabul (Acceptance): 05.06.2023

GİRİŞ

Vergi uyumu bireylerin vergi ödemeye karşı olan istekleri ile ilgili bir kavram olup bu kavramın vergi kadar eski bir tarihi geçmişi bulunmaktadır. Vergi uyumu konusu sadece maliye bilim dalında değil aynı zamanda birçok farklı bilim dalları ile ilişkilendirilerek açıklanması gereken bir konudur. Vergi uyumu konusu incelendiğinde bu konunun davranışsal açıdan da incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle de son yıllarda davranışsal iktisat ve davranışsal maliye alanlarında çalışmaların olduğu görülmektedir. Vergi uyumu, aslında kişilerin vergiyi ödeme istekleri ile ilgili olduğu için psikoloji alanı ile de doğrudan ilişkili olan bir alandır. Maliye teorisi açısından “vergi uyumu” konusu özellikle de mükelleflerin vergiye karşı göstermiş oldukları tepkileri incelemek açısından önemli görülmelidir. Çünkü vergi oranlarının yüksek olduğunu kabul eden birçok mükellef vergi vermekten ya yasal boşluklardan faydalanarak kaçınacak ya da vergi kaçıracaktır. Her iki durum da istenmeyen bir durum olup bunların olmaması ya da en aza indirgenmesi adına mükelleflerin vergi uyum düzeylerinin artırılması için çaba gösterilmelidir.

Bu çalışma ile Türkiye’de bulunan bölgelerden biri olan Ege bölgesindeki sekiz ilin vergi uyum düzeylerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Ege bölgesinde ankete katılanların çoğu erkektir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ticari kazanç sahipleridir. Sekiz il bazında sonuçlara bakıldığında ise Afyon ilinde yaşayan katılımcılar Aydın, Denizli, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir. Ayrıca “kazancı yüksek olanlardan daha yüksek, düşük olanlardan daha düşük oranda gelir vergisi alınmalı” şeklindeki ifadeyi doğru bulan katılımcıların diğer katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

VERGİ UYUMU: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Vergi uyumu kavramı, mükelleflerin beyannamenin verildiği tarihte uygulanmakta olan vergi yasaları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun olarak vergisel yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmesi olarak tanımlanmaktadır (James ve Alley, 2004, s. 29; Tekin vd., 2013, s. 12). Verilen tanımdan yola çıkılarak vergi uyumunun sağlanması açısından mükellefler tarafından beyannamelerin zamanında ve eksiksiz bildirilmesi, kayıtların düzgün tutulması ve ödenmesi gereken tüm vergilerin ödenmesi gerekir (Sour, 2004, s. 45). Aynı zamanda vergi uyumu ile mükellefler vergi yasalarının kendilerine verilen şekli ve maddi ödevleri de yerine getirmiş olur. Vergi uyumu kavramı da tıpkı vergi kavramı gibi eski bir kavram olmakla birlikte bu kavramın temellerinin İngiltere’de çıkarılmış olan *Magna Carta Libertatum* yani “Büyük Özgürlük Fermanı” olarak bilinen fermana dayandığı kabul edilmektedir. Magna Carta ile vergilendirme yetkisi otorite olarak görülen kraldan alınmış ve parlamentoya verilmiştir. Bu olayın sonucunda vergi ödemek durumunda olanların vergi yasalarına uygun olarak vergilerini ödedikleri bir dönem yaşanmaya başlanmıştır. Ayrıca *Magna Carta* ile bireylerin vergi uyumlarında da artış görülmüştür (Yoruldu, 2020, s. 57).

Vergi uyumu kavramı bazı kaynaklarda gönüllü uyum ve gönüllü uyumsuzluk kavramlarını içine alan geniş bir kavram olarak görülmekte olup aslında bu çalışmada vergi uyumundan anlatılmak istenen konu da vergiye gönüllü uyum konusu olmaktadır. Ştefura (2012) gönüllü uyum kavramını vergi uyumu tanımına gönüllü olarak itaat etme ibaresini de eklemiş ve vergiye gönüllü uyumu “vergi yükümlülerinin vergi sisteminde var olan yasalara gönüllü olarak itaat etme/uyuma” şeklinde tanımlamıştır. Literatürde vergi uyumu konusunu açıklayan iki temel teori bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Klasik Yaklaşım” olarak da bilinen “Rasyonel Beklentiler Teorisi” diğeri ise “Ahlaki Duygular Teorisi” ya da “Sosyal Psikolojik Teori”dir (Kitapçı, 2014, ss. 36-45; Tekin ve Sökmen Gürçam, 2019, s. 69; Yayla vd, 2009, s. 56).

Klasik Yaklaşım / Rasyonel Beklentiler Teorisi

Bu yaklaşım vergi uyumu konusundaki en eski yaklaşım olarak kabul edilmekle birlikte aynı zamanda *Allingham-Sandmo Modeli* olarak da literatürde yer almaktadır. *Rasyonel Beklentiler Teorisi* mükelleflerin davranışlarının yalnızca ekonomik terimlerle açıklanmaya çalışıldığı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın verginin ödenmesi konusuna bakışı ise “vergi verilmez, vergi alınır” şeklindedir. Ayrıca Rasyonel Beklentiler Teorisi, vergi mükelleflerini vergi ödemeye iten faktörlerin yakalanma ve cezalandırılma korkusu ile sınırlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu sebeple de bu yaklaşım, vergi denetimleri ve vergi cezaları arttıkça vergi kaçakçılığının azaldığını; tersi durumda yani vergi denetimlerinin ve cezaların azaldığı durumda ise vergi kaçakçılığının arttığını savunmaktadır. Rasyonel Beklentiler Teorisi, mükelleflerin rasyonel vergi mükellefi olduklarını ifade etmekte ancak mükelleflerin sosyal-psikolojik durumlarını dikkate almamaktadır.

Sosyal Psikolojik Yaklaşım / Ahlaki Duygular Teorisi

Bu yaklaşım vergi uyumu konusunda genel olarak etik ve sosyal dinamiklerin ihmal edildiğini bu nedenle mükelleflerin yüksek bir vergi uyumu gösterebilmesi amacıyla ekonomik, sosyal, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımların da ortak bir şekilde ele alınarak multidisipliner bir yöntemin uygulanmasını savunmaktadır. Bu yaklaşım sadece parasal yani ekonomik değil aynı zamanda parasal olmayan faktörleri de dâhil etmektedir. Bu teoriye göre mükellefler, çıkarlarını ve faydalarını maksimuma çıkarmak için uğraşırlar. Mükelleflerin vergi ödemeleri veya ödememeleri gibi konularla birlikte tutum ve davranışlarının oluşumunda ahlaki duygular önemli bir kıstas olarak görülmektedir.

Vergi mükellefleri vergi yasalarına göre ödevlerini tam ve zamanında yerine getirmedikleri takdirde vergi uyumsuzluğuna yol açmış olurlar (Saruç, 2015, s. 23). Mükellefler vergi uyumsuzluğu durumunu davranışsal olarak vergilere aktif ve pasif tepkiler sergileyerek gösterirler (Köstekçi ve Sandalcı, 2022, s. 230).

Vergiye Karşı Aktif Tepkiler

Mükelleflerin vergi oranlarının çok fazla arttırıldığı durumlarda vergiye karşı aktif tepkileri yükselmektedir. Mükellefler vergi oranları arttırıldığı zaman isyan duygusu içinde vergi kaçakçılığı ve verginin reddi gibi tepkiler göstermektedir. Mükelleflerin sergilemiş oldukları aktif tepkilerin en belirgin özelliği ise otoriteye itaatsizlik olmaktadır. Mükelleflerin bu bireysel tepkileri zaman içerisinde toplumsal tepkilere dönüşerek bunun sonucunda vergi isyanları ortaya çıkabilir (Aktan vd., 2006, ss.163-164). Vergiye karşı aktif tepkiler arasında vergi kaçakçılığı, verginin reddi, vergi isyanı ve vergi alerjisi gibi birçok tepki bulunmaktadır (Kitapçı, 2014, s. 75). Vergi kaçakçılığı; vergi mükellefinin vergi borcu doğmuş olmasına rağmen vergi kanunlarına uygun olmayan davranışlarda bulunarak verginin ya hiç ödenmemesi ya da kısmen ödenmesi olarak ifade edilebilir (Akdoğan, 2013, s. 171). Verginin reddi ise kolektif ve organize bir tepki türü olarak ortaya çıkmaktadır. Verginin reddi konusunda mükelleflerin bireysel tepkilerinden ziyade toplu bir tepki gösterilmesi durumu bulunmaktadır. Verginin reddi zamanla vergi isyanına dönüşebilir. Vergi isyanları mükellefler tarafından gösterilen en şiddetli tepki türü olarak kabul edilmektedir. Bu isyanlar sonucunda devlet hem vergi kayıpları yaşar hem de kendi otoritesi zayıfladığı için toplumdaki güven ortamı da bozulur (Aktan vd, 2002, ss. 145-147). Vergi alerjisi de vergiye karşı olumsuz tepkilerin en üst seviyesi olup vergiye karşı tahammülsüzlük çok yüksektir. Mükellef vergileme ile ilgili her konuya tepki göstermektedir (Tunçer, 2002, s. 118).

Vergiye Karşı Pasif Tepkiler

Vergi oranlarındaki herhangi bir artış, mükellefin gelir düzeyini düşürdüğünden bu durum, mükellefin tutum ve davranışlarına yansımaktadır. Vergi oranında bir artış yaşandığında mükellef ilk olarak “sineye çekme” duygusu ile aylaklığı tercih etmek, tüketimini azaltmak, vergileri geç ödemek, üretimi azaltmak ya da yatırımdan vazgeçmek gibi pasif tepkiler sergileyebilir (Taşkın, 2010, s. 77). Bunun dışında vergi mükellefleri herhangi bir vergi artışında vergiyi yansıtarak veya vergiden kaçınarak kanunlara aykırı olmayacak davranışlar olarak kabul edilen pasif tepkilerde de bulunabilir (Gök, 2007, s. 150). Mükelleflerin vergi oranlarının artışı ile aylaklığı tercih etmesinin sebebi vergi oranlarındaki artışın mükelleflerin kullanılabilir gelirini azaltması ve çalışmaya kıyasla aylak kalmanın maliyetini düşürmesinden kaynaklanmaktadır. Aylaklığı tercih etmenin bilinen bir diğer tabiri ise boş zaman tercihidir. Boş zamanı tercih etme türünde mükellef, çok çalışıp fazla vergi ödemek yerine çalışmamayı tercih ederek vergi ödemek yerine bu tercihinin zaman içerisinde kayıt dışı faaliyetlere yönlendirecektir (Aktan vd., 2006, s. 166). Vergi oranlarındaki artış ile mükelleflerin kullanılabilir gelir seviyesi azalacak ve mükellefler, tüketimi kısıtlamayı tercih edeceklerdir. Ayrıca üretim faaliyetleri üzerine konulan vergiler de maliyet unsuru taşıdığından üretimin karlılığını azaltarak doğrudan üretim kapasitesinin de azalmasına neden olacaktır. Bu nedenle mükellefler artan vergilere antipati ile yaklaşarak üretimi azaltmayı tercih edecek ve vergilere dolaylı olarak tepki göstereceklerdir (Aktan vd., 2002, s. 128). Vergiden kaçınma ise mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini azaltmasının yasalara uygun olarak yerine getirilmesi durumudur. Vergiden kaçınma aslında kural olarak herhangi bir suç teşkil etmemektedir. Çünkü vergiden kaçınma durumunda kanunlar karşısında suç teşkil edecek herhangi bir itaatsizlik söz konusu olmamaktadır (Aktan vd., 2002, s. 130). Mükellefin pasif tepkilerinden bir diğeri ise verginin yansıtılmasıdır. Vergiyi üstlenen bir mükellefin bu vergi nedeniyle oluşan yükü çeşitli araçlar kullanarak başkalarına aktarmasına vergi yansımaları denilmektedir. Vergi yansımaları, mükellefin sergilemiş olduğu diğer tepkilerden farklı olarak devleti vergi kaybına uğratmamaktadır (Aktan vd., 2006, s. 168).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma Ege Bölgesi’nde bulunan (Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak) illeri kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı ise Ege Bölgesi’ndeki mükelleflerin vergi uyum düzeylerini ölçmek, vergi uyumu ve vergi sistemi konuları ile ilgili görüşlerini araştırmaktır.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 25.03.2020 tarihli ve 2020-07 sayılı toplantısında araştırmanın etik kurallara uygunluğuna karar verilmiştir.

Çalışmada anket yöntemi uygulanmış olup anketler hem yüz yüze hem de çevrimiçi olarak yaptırılmıştır. Ankete katılanlardan isim yazmamaları özellikle istenmiştir. Araştırmada kullanılan anketler likert tipi ölçekler (5’li likert) şeklindedir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda tanımlayıcı istatistikler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma değerleri ile sunulmuş ve ayrıca çalışmada farklılık analizi (Tek Yönlü Anova) de uygulanmıştır. Araştırma için basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğü belirlenirken literatürdeki çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu bağlamda bazı istatistikçilere göre 100.000 ve üzeri ana büyüklüğü açısından 384 adet örneklem büyüklüğünün kabul edilebilir bir büyüklük olduğu görülmektedir (Çiçek vd., 2008, s. 62).

Araştırmada basit tesadüfi yöntem ile 1118 mükellefe anket uygulanmıştır. Buna göre bu araştırmanın örneklemini 1118 faal olarak çalışan gelir vergisi mükellefi oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya katılan mükelleflerin demografik özelliklerine (cinsiyet, eğitim durumu, şehir, medeni durum, yaş, gelir türü, mesleki tecrübe) ilişkin dağılımlar belirlenmiş ve ortaya çıkan sonuç Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Vergi Mükelleflerinin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikleri		n	%
Cinsiyet	Kadın	383	34,3
	Erkek	735	65,7
Eğitim Durumu	İlköğretim	153	13,7
	Lise	315	28,2
	Ön Lisans	131	11,7
	Lisans	415	37,1
	Lisansüstü	104	9,3
Şehir	Afyon	125	11,2
	Aydın	114	10,2
	Denizli	117	10,5
	İzmir	128	11,4
	Kütahya	129	11,5
	Manisa	225	20,1
	Muğla	130	11,6
	Uşak	150	13,4
Gelir Türü	Ticari Kazanç	502	44,9
	Serbest Meslek Kazancı	268	24,0
	Zirai Kazanç	86	7,7
	Gayrimenkul Sermaye İradı (Kira Geliri)	153	13,7
	Menkul Sermaye İradı	109	9,7
Yaş (Ort.±SS)		39,06±12,612	
Mesleki Tecrübe (Ort.±SS)		15,16±11,174	
Toplam		1118	100,0

Tablo 1’de çalışmaya katılan vergi mükelleflerine ait demografik bilgiler verilmiştir. Tabloya göre çalışmaya katılanların %34,3’ü (383) kadınlardan, %65,7’si (735) erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %13,7’si (153) ilköğretim, %28,2’si (315) lise, %11,7’si (131) ön lisans, %37,1’i (415) lisans ve %9,3’ü (104) lisansüstü mezunudur. Çalışmaya katılan vergi mükelleflerinin %11,2’si (125) Afyon, %10,2’si (114) Aydın, %10,5’i (117) Denizli, %11,4’ü (128) İzmir, %11,5’i (129) Kütahya, %20,1’i (225) Manisa, %11,6’sı (130) Muğla ve %13,4’ü (150) Uşak illerinde bulunmaktadır. Gelir türüne bakıldığında, katılımcıların %44,9’u (502) ticari kazanç, %24’ü (268) serbest meslek kazancı, %7,7’si (86) zirai kazanç, %13,7’si (153) gayrimenkul sermaye iradı (kira geliri) ve %9,7’si (109) menkul sermaye iradı şeklinde gelir türüne sahiptir. Son olarak çalışmaya katılanların ortalama yaşı 39,06±12,612 ve ortalama mesleki tecrübeleri 15,16±11,174 şeklindedir.

Tablo 2. Çalışmaya Katılan Vergi Mükelleflerinin Bireysel Tecrübelerine Yönelik Demografik Özellikleri

		n	%
Vergi istisna veya muafiyetinden yararlandınız mı?	Evet	280	25,0
	Hayır	838	75,0
Sponsorluk harcaması yaptınız mı?	Evet	91	8,1
	Hayır	1027	91,9
Kazancınızın vergisini beyan etmediğiniz ya da eksik beyaz ettiğiniz durumlar oldu mu?	Evet	265	23,7
	Hayır	853	76,3

Vergi affından yararlandınız mı?	Evet	358	32,0
	Hayır	760	68,0
Otomobil satın alırken ödeyeceğiniz KDV ve ÖTV ile daha sonraki dönemlerde ödeyeceğiniz motorlu taşıtlar vergisi tutarı otomobil tercihiniz üzerinde etkili olur mu?	Evet	883	79,0
	Hayır	235	21,0
Vergi sistemine yönelik aşağıdaki ifadelerden hangisi size göre doğrudur?	Şu Anki “Gelir Vergi Sistemi” Aynen Uygulanmalı	109	9,7
	Herkesin Kazancı Üzerinden Aynı Oranda Gelir Vergisi Alınmalı	221	19,8
	Herkesin Kazancı Üzerinden Aynı Miktarda Gelir Vergisi Alınmalı	67	6,0
	Kazancı Yüksek Olanlardan Daha Yüksek, Düşük Olanlardan Daha Düşük Oranda Gelir Vergisi Alınmalı	641	57,3
	Kazanç Üzerinden Vergi Alınmamalı	80	7,2
Vergi uzlaşma uygulamasından yararlandınız mı?	Evet	217	19,4
	Hayır	901	80,6
Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) haberdar mısınız?	Evet	400	35,8
	Hayır	718	64,2
Vergi İletişim Merkezini (VİMER) daha önce kullandınız mı?	Evet	161	14,4
	Hayır	957	85,6
Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) yararlanma sıklığınız nedir?	Hemen Her Zaman	50	4,5
	Nadiren	166	14,8
	Hemen Hemen Hiç	902	80,7
Gelir İdaresi Başkanlığının ücretsiz e-posta sistemine kayıtlı mısınız?	Evet	329	29,4
	Hayır	789	70,6
Dönemsel vergi uygulamasından haberdar mısınız?	Evet	424	37,9
	Hayır	694	62,1
Vergi uygulanmayan alanlardan (havaalanı, gümrük çıkış kapıları vb.) alışveriş yapmayı tercih eder misiniz?	Evet	724	64,8
	Hayır	394	35,2
Toplam		1118	100,0

Tablo 2’de çalışmaya katılan vergi mükelleflerinin bireysel tecrübelerine yönelik demografik bilgiler verilmiştir. Tabloya göre çalışmaya katılanların %25’i (280) vergi istisna veya muafiyetinden yararlandığını, %75’i (838) ise yararlanmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %8,1’i (91) sponsorluk harcaması yapmışken %91,9’u (1027) yapmamıştır. Çalışmaya katılanların %23,7’si (265) kazancının vergisini beyan etmediği ya da eksik beyan ettiğini belirtirken %76,3’ü (853) ise böyle bir durumu yapmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %32’si (358) vergi affından yararlanmışken %68’i (760) yararlanmamıştır. Motorlu taşıtlar vergisinin tutarı otomobil tercihinde etkili olduğunu söyleyenlerin oranı %79 (883) iken etkisiz olduğunu söyleyenlerin oranı ise %21 (235) olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya katılanların %9,7’si (109) şu anki “gelir vergi sistemi” aynen uygulanmalı, %19,8’i (221) herkesin kazancı üzerinden aynı oranda gelir vergisi alınmalı, %6’sı (67) herkesin kazancı üzerinden aynı miktarda gelir vergisi alınmalı, %57,3’ü (641) kazancı yüksek olanlardan daha yüksek, düşük olanlardan daha düşük oranda gelir vergisi alınmalı ve %7,2’si (80) kazanç üzerinden vergi alınmamalı şeklinde düşünceye sahiplerdir. Katılımcıların %19,4’ü (217) vergi uzlaşma uygulamasından yararlanmışken %80,6’sı (901) yararlanmıştır. Vergi mükelleflerinin %35,8’i (400) Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) haberdarken %64,2’si (718) haberdar değildir. Çalışmaya katılanların %14,4’ü (161) VİMER uygulamasını kullandığını, %85,6’sı (957) uygulamayı kullanmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %4,5’i (50) hemen her zaman VİMER’den yararlandığını, %14,8’i (166) nadiren yararlandığını ve %80,7’si (902) hemen hemen hiç yararlanmadığını belirtmiştir. Vergi mükelleflerinin %29,4’ü (329) e posta sistemine kayıtlıyken %70,6’sı (789) kayıtlı değildir. Dönemsel vergi uygulamasından haberdar olanların

oranı %37,9 (424), haberdar olmayanların oranı ise %62,1 (694) şeklindedir. Son olarak çalışmaya katılanların %64,8'i (724) vergi uygulanmayan alanlardan alışveriş yapmayı tercih ederken %35,2'si (394) tercih etmediğini belirtmiştir.

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Vergi Mükelleflerinin Vergi Uyum Anketine Verdikleri Cevaplar

	1	2	3	4	5
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
1- Kesinlikle Katılmıyorum					
2- Katılmıyorum					
3- Kararsızım					
4- Katılıyorum					
5- Kesinlikle Katılıyorum					
Sorular					
1. Bir vergi mükellefi olarak, mükellef hakları konusunda yeterli bilgiye sahibim.	200 (%17,9)	280 (%25,0)	287 (%25,7)	219 (%19,6)	132 (%11,8)
2. Vergi mükellefi olarak haklarım yasalarca korunur.	128 (%11,4)	199 (%17,8)	319 (%28,5)	331 (%29,6)	141 (%12,6)
3. Medyada ve basında vergi mükellef haklarımın tanıtımı yeterli düzeyde yapılmaktadır.	305 (%27,3)	349 (%31,2)	271 (%24,2)	144 (%12,9)	49 (%4,4)
4. Vergi ile ilgili problemlerimde vergi idaresine danışırım.	128 (%11,4)	185 (%16,5)	219 (%19,6)	427 (%38,2)	159 (%14,2)
5. Vergi ile ilgili yükümlülüklerimi yerine getirmemde vergi idaresi gerekli kolaylığı sağlamaktadır.	109 (%9,7)	162 (%14,5)	344 (%30,8)	392 (%35,1)	111 (%9,9)
6. Vergi idaresi, haklarım ve mevzuat konusunda yeterince bilgilendirme sağlar.	130 (%11,6)	195 (%17,4)	358 (%32,0)	343 (%30,7)	92 (%8,2)
7. Vergi denetimleri, vergi kaçırma önleyecek şekildedir.	265 (%23,7)	258 (%23,1)	278 (%24,9)	210 (%18,8)	107 (%9,6)
8. Vergi denetimleri, vergi kaçırma önleyecek sıklıkta yapılmaktadır	254 (%22,7)	241 (%21,6)	374 (%33,5)	163 (%14,6)	86 (%7,7)
9. Toplanan vergiler, israf edildiği için vergi kaçırma uygundur.	389 (%34,8)	222 (%19,9)	221 (%19,8)	163 (%14,6)	123 (%11,0)
10. Toplanan vergiler, faydalı işler için kullanılsa dahi vergi kaçırma uygundur.	557 (%49,8)	234 (%20,9)	154 (%13,8)	104 (%9,3)	69 (%6,2)
11. Denetlenmeyecek ve cezalandırılmayacak bile olsam vergimi öderim.	80 (%7,2)	103 (%9,2)	182 (%16,3)	356 (%31,8)	397 (%35,5)
12. Ödediğim vergiler toplumun gelişmesi için önemlidir.	48 (%4,3)	73 (%6,5)	169 (%15,1)	361 (%32,3)	467 (%41,8)
13. Vergi kaçırdığı halde yakalanmayan insanların varlığı beni vergi kaçırmaya teşvik eder.	338 (%30,2)	201 (%18,0)	218 (%19,5)	188 (%16,8)	173 (%15,5)
14. Başka bir sement ya da şehirde yaşasam vergi ödeme isteğim değişir.	398 (%35,6)	239 (%21,4)	239 (%21,4)	134 (%12,0)	108 (%9,7)
15. Ödediğim vergiler sadece benim yararlanabileceğim hizmetler için kullanılmalıdır.	363 (%32,5)	249 (%22,3)	145 (%13,0)	197 (%17,6)	164 (%14,7)
16. Oy verdiğim parti iktidarda değilse vergi ödemek istemem.	599 (%53,6)	257 (%23,0)	141 (%12,6)	59 (%5,3)	62 (%5,5)
17. Vergi afları çok sık uygulanmaktadır.	100 (%8,9)	137 (%12,3)	362 (%32,4)	260 (%23,3)	259 (%23,2)
18. Vergi uygulamaları adil değildir.	83 (%7,4)	132 (%11,8)	273 (%24,4)	271 (%24,2)	359 (%32,1)
19. Vergi borcu için mükellef ile idarenin pazarlık usulü ile yaptığı anlaşma (uzlaşma) adil bir uygulamadır.	151 (%13,5)	145 (%13,0)	467 (%41,8)	228 (%20,4)	127 (%11,4)
20. Vergi idaresi vergi kanunlarının uygulanmasında tarafsız hareket etmektedir.	146 (%13,1)	179 (%16,0)	358 (%32,0)	309 (%27,6)	126 (%11,3)
21. Vergi mevzuatı sade ve anlaşılır olduğu için vergi ile ilgili hususları kolaylıkla hallederim.	249 (%22,3)	237 (%21,2)	359 (%32,1)	200 (%17,9)	73 (%6,5)
22. Vergi oranlarında meydana gelen artışlar yüzünden vergi kaçırmaya yönelirim.	312 (%27,9)	269 (%24,1)	233 (%20,8)	201 (%18,0)	103 (%9,2)
23. Vergi oranları daha düşük olsa daha farklı faaliyet alanlarına yönelirim.	115 (%10,3)	125 (%11,2)	236 (%21,1)	318 (%28,4)	324 (%29,0)
24. Vergi indirimleri ve vergi muafiyetleri daha yüksek olsa daha az vergi kaçıırım.	354 (%31,7)	184 (%16,5)	250 (%22,4)	186 (%16,6)	144 (%12,9)
25. Vergi mevzuatı adil olmadığı için vergi kaçırma uygundur.	392 (%35,1)	225 (%20,1)	228 (%20,4)	163 (%14,6)	110 (%9,8)
26. Vergiden muaf olma imkânım olsa mutlaka yararlanırım.	84 (%7,5)	88 (%7,9)	189 (%16,9)	246 (%22,0)	511 (%45,7)

27. Vergi mevzuatı adil değildir.	84 (%7,5)	125 (%11,2)	336 (%30,1)	258 (%23,1)	315 (%28,2)
28. Vergi oranlarını yüksek bulurum.	64 (%5,7)	45 (%4,0)	136 (%12,2)	315 (%28,2)	558 (%49,9)
29. Vergi afları gereklidir.	203 (%18,2)	118 (%10,6)	265 (%23,7)	278 (%24,9)	254 (%22,7)
30. Vergi afları yüzünden vergi ödemek istemem.	185 (%16,5)	190 (%17,0)	334 (%29,9)	214 (%19,1)	195 (%17,4)
31. Vergi afları vergi sistemini adaletsizleştirir.	138 (%12,3)	150 (%13,4)	277 (%24,8)	240 (%21,5)	313 (%28,0)
32. Vergi afları bazı mükellefleri kayırmak için çıkarılır.	117 (%10,5)	134 (%12,0)	318 (%28,4)	266 (%23,8)	283 (%25,3)
33. Vergi mevzuatı hakkında bilgi sahibiyim.	177 (%15,8)	194 (%17,4)	379 (%33,9)	228 (%20,4)	140 (%12,5)
34. Vergilerin düşük olması nedeniyle yabancı ülkelerdeki ürünleri satın almayı tercih ederim.	140 (%12,5)	143 (%12,8)	243 (%21,7)	296 (%26,5)	296 (%26,5)
35. Çalıştığım sektördeki vergilerin rekabeti bozucu etkisi vardır.	124 (%11,1)	116 (%10,4)	434 (%38,8)	261 (%23,3)	183 (%16,4)
36. Otomobil, elektronik eşya, mobilya vb. gibi ürünleri satın alırken dönemsel vergi indirimleri olması hoşuma gider.	69 (%6,2)	65 (%5,8)	141 (%12,6)	380 (%34,0)	463 (%41,4)
37. Dönemsel vergi indirimine göre daha az/fazla ürün alırım.	51 (%4,6)	91 (%8,1)	211 (%18,9)	417 (%37,3)	348 (%31,1)
38. Dönemsel vergi indirimine göre ürün almayı ertelerim/öne çekerim.	51 (%4,6)	92 (%8,2)	230 (%20,6)	432 (%38,6)	313 (%28,0)
39. Vatani bir görev olduğu için vergi öderim.	72 (%6,4)	82 (%7,3)	179 (%16,0)	401 (%35,9)	384 (%34,3)
40. Ahlaki bir görev olduğu için vergi öderim.	62 (%5,5)	74 (%6,6)	188 (%16,8)	390 (%34,9)	404 (%36,1)
41. Zorunluluk olduğu için vergi öderim.	74 (%6,6)	75 (%6,7)	165 (%14,8)	382 (%34,2)	422 (%37,7)
42. Kul hakkına girdiği için vergi öderim	136 (%12,2)	85 (%7,6)	176 (%15,7)	362 (%32,4)	359 (%32,1)

Tablo 3'te çalışmaya katılan vergi mükelleflerinin vergi uyumu anketi sorularına verdikleri cevaplara ait dağılımlar görülmektedir. Tabloya göre, sorulara verilen cevaplar şu şekildedir: "1. Bir vergi mükellefi olarak, mükellef hakları konusunda yeterli bilgiye sahibim." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%25,7) kararsız olduğunu belirtmiştir. "2. Vergi mükellefi olarak haklarım yasalarca korunur." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%29,6) katıldığını belirtmiştir. "3. Medyada ve basında vergi mükellef haklarının tanıtımı yeterli düzeyde yapılmaktadır." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%31,2) katılmadığını belirtmiştir. "4. Vergi ile ilgili problemlerimde vergi idaresine danışırım." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%38,2) katıldığını belirtmiştir. "5. Vergi ile ilgili yükümlülüklerimi yerine getirmemde vergi idaresi gerekli kolaylığı sağlamaktadır." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%35,1) katıldığını belirtmiştir. "6. Vergi idaresi, haklarım ve mevzuat konusunda yeterince bilgilendirme sağlar." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32) kararsız olduğunu belirtmiştir. "7. Vergi denetimleri, vergi kaçırma önleyecek şekildedir." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%24,9) kararsız olduğunu belirtmiştir. "8. Vergi denetimleri, vergi kaçırma önleyecek sıklıkta yapılmaktadır." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%33,5) kararsız olduğunu belirtmiştir. "9. Toplanan vergiler, israf edildiği için vergi kaçırmak uygundur." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%34,8) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. "10. Toplanan vergiler, faydalı işler için kullanılsa dahi vergi kaçırmak uygundur." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%49,8) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. "11. Denetlenmeyecek ve cezalandırılmayacak bile olsam vergimi öderim." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%35,5) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. "12. Ödediğim vergiler toplumun gelişmesi için önemlidir." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%41,8) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. "13. Vergi kaçırdığı halde yakalanmayan insanların varlığı beni vergi kaçırma teşvik eder." sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%30,2) kesinlikle

katılmadığını belirtmiştir. “14. Başka bir semt ya da şehirde yaşasam vergi ödeme isteğim değişir.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%35,6) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. “15. Ödediğim vergiler sadece benim yararlanabileceğim hizmetler için kullanılmalıdır.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32,5) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. “16. Oy verdiğim parti iktidarda değilse vergi ödemek istemem.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%53,6) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. “17. Vergi afları çok sık uygulanmaktadır.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32,4) kararsız olduğunu belirtmiştir. “18. Vergi uygulamaları adil değildir.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32,1) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “19. Vergi borcu için mükellef ile idarenin pazarlık usulü ile yaptığı anlaşma (uzlaşma) adil bir uygulamadır.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%41,8) kararsız olduğunu belirtmiştir. “20. Vergi idaresi vergi kanunlarının uygulanmasında tarafsız hareket etmektedir.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32) kararsız olduğunu belirtmiştir. “21. Vergi mevzuatı sade ve anlaşılır olduğu için vergi ile ilgili hususları kolaylıkla hallederim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32,1) kararsız olduğunu belirtmiştir. “22. Vergi oranlarında meydana gelen artışlar yüzünden vergi kaçırmaya yönelirim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%27,9) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. “23. Vergi oranları daha düşük olsa daha farklı faaliyet alanlarına yönelirim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%29) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “24. Vergi indirimleri ve vergi muafiyetleri daha yüksek olsa daha az vergi kaçıırım.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%31,7) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. “25. Vergi mevzuatı adil olmadığı için vergi kaçırmak uygundur.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%35,1) kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. “26. Vergiden muaf olma imkânım olsa mutlaka yararlanırım.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%45,7) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “27. Vergi mevzuatı adil değildir.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%30,1) kararsız olduğunu belirtmiştir. “28. Vergi oranlarını yüksek bulurum.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%49,9) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “29. Vergi afları gereklidir.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%24,9) katıldığını belirtmiştir. “30. Vergi afları yüzünden vergi ödemek istemem.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%29,9) kararsız olduğunu belirtmiştir. “31. Vergi afları vergi sistemini adaletsizleştirir.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%28) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “32. Vergi afları bazı mükellefleri kayırmak için çıkarılır.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%28,4) kararsız olduğunu belirtmiştir. “33. Vergi mevzuatı hakkında bilgi sahibiyim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%33,9) kararsız olduğunu belirtmiştir. “34. Vergilerin düşük olması nedeniyle yabancı ülkelerdeki ürünleri satın almayı tercih ederim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%26,4) katıldığını ve kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “35. Çalıştığım sektördeki vergilerin rekabeti bozucu etkisi vardır.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%38,8) kararsız olduğunu belirtmiştir. “36. Otomobil, elektronik eşya, mobilya vb. gibi ürünleri satın alırken dönemsel vergi indirimleri olması hoşuma gider.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%41,4) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “37. Dönemsel vergi indirimine göre daha az/fazla ürün alırım.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%37,3) katıldığını belirtmiştir. “38. Dönemsel vergi indirimine göre ürün almayı ertelerim/öne çekerim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%38,6) katıldığını belirtmiştir. “39. Vatani bir görev olduğu için vergi öderim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%35,9) katıldığını belirtmiştir. “40. Ahlaki bir görev olduğu için vergi öderim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%36,1) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. “41. Zorunluluk olduğu için vergi öderim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%37,7) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Son olarak “42. Kul hakkına girdiği için vergi öderim.” sorusuna vergi mükellefleri çoğunlukla (%32,4) katıldığını belirtmiştir.

Tablo 4. Vergi Uyum Düzeyinin Çalışmaya Katılan Vergi Mükelleflerinin Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşma Durumu

Demografik Özellikler		$\bar{X}$	SS	Test	p	Anlamlı Farklılık
Cinsiyet	Kadın	3,26	,267	,307	,759	
	Erkek	3,25	,277			
Eğitim Durumu	(1) İlköğretim	3,18	,251	16,216 ^F	,000*	5>1,2,3 4>1,2,3
	(2) Lise	3,19	,241			
	(3) Ön Lisans	3,22	,280			
	(4) Lisans	3,33	,285			
	(5) Lisansüstü	3,31	,269			
Şehir	(1) Afyon	3,36	,233	6,651 ^F	,000*	1>2,3,5,6,7,8 2>6,8 3>8 4>5,6,8 7>6,8
	(2) Aydın	3,28	,288			
	(3) Denizli	3,26	,293			
	(4) İzmir	3,31	,324			
	(5) Kütahya	3,22	,266			
	(6) Manisa	3,20	,262			
	(7) Muğla	3,29	,244			
	(8) Uşak	3,19	,243			
Gelir Türü	(1) Ticari Kazanç	3,22	,273	5,134 ^F	,000*	2>1 4>1 5>1
	(2) Serbest Meslek Kazancı	3,27	,256			
	(3) Zirai Kazanç	3,25	,281			
	(4) Gayrimenkul Sermaye İradı (Kira Geliri)	3,31	,300			
	(5) Menkul Sermaye İradı	3,32	,255			
Yaş ^r				,147*		
Mesleki Tecrübe ^r				,184*		

Not:*=p<.05 ^r= Pearson Korelasyon, ^t= Bağımsız Gruplar T Testi, ^F= Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 4’te katılımcıların demografik özelliklerine göre “Vergi Uyumunu” anketi puan ortalamalarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan analiz sonuçları verilmiştir. Yapılan analizlere göre; eğitim durumu, bulunan şehir ve gelir türü değişkenlerine göre gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0.05).

Ortaya çıkan anlamlı farklılıklara göre, lisans ve lisansüstü mezunu katılımcılar ilköğretim, lise ve ön lisans mezunu katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir. Bu sonuca bakılarak katılımcıların eğitim durumu arttıkça vergi uyumunun da artış gösterdiği söylenebilir.

Vergi mükelleflerinin bulunduğu şehirlere bakıldığında, Afyon ilinde yaşayan katılımcılar Aydın, Denizli, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir.

Aydın ilinde yaşayan katılımcılar Manisa ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir.

Denizli ilinde yaşayan katılımcılar Uşak ilinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir. İzmir ilinde yaşayan katılımcılar Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir.

Son olarak Muğla ilinde yaşayan katılımcılar Manisa ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir.

Katılımcıların gelir türü incelendiğinde, serbest meslek kazancı, gayrimenkul sermaye iradı (kira geliri) ve menkul sermaye iradı gelir türüne sahip olan mükellefler, ticari kazanç gelir türüne sahip olan mükelleflere göre daha yüksek vergi uyumuna sahiptir.

Katılımcıların yaş ve mesleki tecrübeleri ile vergi uyumu düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre katılımcıların yaşları ve mesleki tecrübeleri arttıkça vergi uyumu düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir.

Ancak, katılımcıların cinsiyet değişkeninde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark çıkmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 5. Vergi Uyum Düzeyinin Çalışmaya Katılan Mükelleflerin Vergiye Yönelik Bireysel Tecrübelerine Yönelik Sorulara Göre Farklılaşma Durumu

Sorular		$\bar{X}$	SS	Test	p	Anlamlı Farklılık
Vergi istisna veya muafiyetinden yararlandınız mı?	Evet	3,25	,241	-3,392 ^t	,695	
	Hayır	3,26	,284			
Sponsorluk harcaması yaptınız mı?	Evet	3,23	,249	-1,067 ^t	,286	
	Hayır	3,26	,276			
Kazancınızın vergisini beyan etmediğiniz ya da eksik beyan ettiğiniz durumlar oldu mu?	Evet	3,20	,228	-4,434 ^t	,000*	
	Hayır	3,27	,284			
Vergi affından yararlandınız mı?	Evet	3,24	,255	-1,622 ^t	,105	
	Hayır	3,27	,282			
Otomobil satın alırken ödeyeceğiniz KDV ve ÖTV ile daha sonraki dönemlerde ödeyeceğiniz motorlu taşıtlar vergisi tutarı otomobil tercihiniz üzerinde etkili olur mu?	Evet	3,26	,264	1,191 ^t	,235	
	Hayır	3,24	,306			
Vergi sistemine yönelik aşağıdaki ifadelerden hangisi size göre doğrudur?	(1) Şu Anki “Gelir Vergi Sistemi” Aynen Uygulanmalı	3,16	,245	12,764 ^F	,000*	4>1 4>2 4>3 4>5
	(2) Herkesin Kazancı Üzerinden Aynı Oranda Gelir Vergisi Alınmalı	3,21	,231			
	(3) Herkesin Kazancı Üzerinden Aynı Miktarda Gelir Vergisi Alınmalı	3,17	,242			
	(4) Kazancı Yüksek Olanlardan Daha Yüksek, Düşük Olanlardan Daha Düşük Oranda Gelir Vergisi Alınmalı	3,30	,282			
	(5) Kazanç Üzerinden Vergi Alınmamalı	3,22	,296			
Vergi uzlaşma uygulamasından yararlandınız mı?	Evet	3,21	,211	-3,139 ^t	,002*	
	Hayır	3,27	,286			
Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) haberdar mısınız?	Evet	3,29	,275	2,752 ^t	,006*	
	Hayır	3,24	,271			
Vergi İletişim Merkezini (VİMER) daha önce kullandınız mı?	Evet	3,22	,242	-1,848 ^t	,066	
	Hayır	3,26	,278			
Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) yararlanma sıklığınız nedir?	(1) Hemen Her Zaman	3,26	,256	1,127 ^F	,325	
	(2) Nadiren	3,23	,259			
	(3) Hemen Hemen Hiç	3,26	,277			
Gelir İdaresi Başkanlığının ücretsiz e-posta sistemine kayıtlı mısınız?	Evet	3,25	,257	-,791 ^t	,429	
	Hayır	3,26	,280			
Dönemsel vergi uygulamasından haberdar mısınız?	Evet	3,27	,270	1,677 ^t	,094	
	Hayır	3,25	,275			
Vergi uygulanmayan alanlardan (havaalanı, gümrük çıkış kapıları vb.) alışveriş yapmayı tercih eder misiniz?	Evet	3,24	,251	-2,114 ^t	,035*	
	Hayır	3,28	,310			

Not:*= $p < 0.05$, t= Bağımsız Gruplar T Testi, F= Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 5’te katılımcıların vergiye yönelik bireysel tecrübelerine yönelik sorulara göre “Vergi Uyumunu” anketi puan ortalamalarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan analiz sonuçları verilmiştir. Yapılan analizlere göre; kazancının vergisini beyan etmeme ya da eksik beyan etme durumu, vergi sistemine yönelik ifadeler, Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) yararlanma durumu, Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) haberdar olma durumu ve Vergi uygulanmayan alanlardan (havaalanı, gümrük çıkış kapıları vb.) alışveriş yapmayı tercih etme durumu sorularına göre gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$).

Ortaya çıkan anlamlı farklılıklara göre, kazancının vergisini beyan eden ya da eksik beyan etmeyen katılımcıların vergisini beyan etmeyen ya da eksik beyan eden katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kazancı yüksek olanlardan daha yüksek, düşük olanlardan daha düşük oranda gelir vergisi alınmalı şeklindeki ifadeyi doğru bulan katılımcıların diğer katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) yararlanmayan katılımcıların yararlanan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) haberdar olan katılımcıların haberdar olmayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

Vergi uygulanmayan alanlardan (havaalanı, gümrük çıkış kapıları vb.) alışveriş yapmayı tercih etmeyen katılımcıların tercih eden katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırma ile Ege Bölgesinde bulunan sekiz ilin vergi uyum düzeyinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğunu erkek mükellefler (735 kişi) oluşturmaktadır. Aynı zamanda katılımcıların büyük bir oranı lisans mezunu (415 kişi) kişilerdir. Ankete en fazla katılım sağlayan il ise 225 kişi ile Manisa ilidir. Katılımcıların çoğunluğunu ticari kazanç sahipleri (502 kişi) oluşturmaktadır. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu (838 kişi) vergi istisna ve muafiyetlerden yararlanmadığını belirtmiştir. Katılımcıların çok azının sponsorluk harcaması yaptığı (91 kişi) büyük bir çoğunluğunun (1027 kişi) ise sponsorluk harcaması yapmadıkları belirlenmiştir. Ege bölgesi katılımcılarından 760 kişi vergi affından yararlanmamıştır. Katılımcıların eğitim durumları ile vergi uyum düzeyleri ilişkisine bakıldığında lisans ve lisansüstü mezun katılımcıların ilköğretim, lise ve ön lisans mezunu katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuçtan yola çıkılarak katılımcıların eğitim durumları arttıkça vergi uyumlarının da artış gösterdiği söylenebilir. İllerin vergi uyumları durumu incelendiğinde ise Aydın ilinde yaşayan katılımcıların Manisa ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu; Denizli’de yaşayan katılımcıların Uşak ilinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek oranda vergi uyumuna sahip olduğu; İzmir ilinde yaşayan katılımcıların Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu sonuçları ortaya çıkmaktadır. Son olarak Muğla ilinde yaşayan katılımcıların Manisa ve Uşak illerinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ve mesleki tecrübeleri ile vergi uyumu düzeyleri incelendiğinde ise katılımcıların yaşları ve mesleki tecrübeleri arttıkça vergi uyum

düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca Vergi İletişim Merkezinden (VİMER) haberdar olan katılımcıların haberdar olmayan katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir. Vergi uygulanmayan alanlardan (havaalanı, gümrük çıkış kapıları vb.) alışveriş yapmayı tercih etmeyen katılımcıların tercih eden katılımcılara göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu da tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bu araştırmaya Ege Bölgesi'nde bulunan sekiz (8) il dâhil edilmiştir. Bu yönüyle düşünüldüğünde bu araştırma gelecekte vergi uyumu konusunda yapılması planlanan araştırmalara da rehber niteliğinde olacaktır. Ayrıca bu çalışma sadece Ege Bölgesi ile sınırlı kalmayıp sonrasında diğer bölgelere (Karadeniz, Marmara, İç Anadolu, Güneydoğu ve Doğu Anadolu gibi bölgelere) de Ege Bölgesi'nde uygulanan anket uygulanarak her bir bölgenin kendi içinde vergiye uyum düzeyleri karşılaştırılacaktır. Ege bölgesinde kullanılan vergi uyum düzeyi ölçeceği Akdeniz bölgesinde de uygulanmış olup çıkan sonuçlar yayınlanma aşamasında olduğu için gelecekte yapılması planlanan bir diğer çalışma ise Akdeniz ve Ege bölgelerinin vergi uyum düzeylerinin karşılaştırılması olacaktır. Aynı zamanda bölge bazında yapılan araştırma sonrasında her bir bölge tek tek incelenerek bölgelerin vergi uyum düzeylerinin karşılaştırılması yapılacaktır. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda uyum düzeyi düşük olan bölgelerin ve illerin tespit edilmesi ve bu durumun ilgili kurum ve kuruluşa bildirilmesi amaçlanmaktadır. Hatta gerekirse yetkili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak vergiye uyum düzeyi düşük olan bölge ve illerde uyum düzeyini arttıracak uygulamalar (mükelleflere vergi bilincini oluşturma ve vergi uyum düzeylerini artırma gibi konularda eğitimler verilmesi gibi) yapılması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C.; Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2002). *Vergilere Karşı Tepkilerin Anatomisi, Vergi, Zulüm ve İsyân*. Phoenix Yayınevi.
- Aktan, C. C.; Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2006). Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki ve Sosyo-Psikolojik Sınırları, Vergileme Ekonomisi ve Vergi Psikolojisi. Seçkin Yayıncılık.
- Çiçek, H., Karakaş M. ve Yıldız, A. (2008). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*. T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381.
- James, S., And Alley, C. (2004). Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration. *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2(2), 27-42.
- Gök, A. K. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 143-163.
- Kitapçı, İ. (2014). *Vergi Etiği ve Vergi Psikolojisi Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi*. Seçkin Kitabevi.
- Köstekçi, A. ve Sandalcı, U. (2022). *On Sekizinci Yüzyılda Vergiye Karşı Direniş ve İsyânlar-I (Japonya Vergi Ayaklanmaları, 1717-90 İskoçya Malt Vergisi İsyanı, 1725 Patrona Halil İsyanı, 1730), İlkesiz Vergilere Tepkiler*. Akademi Yayınları.
- Saruç, N. T. (2015). *Vergi Uyumu: Teori ve Uygulama*. Seçkin Yayıncılık.
- Sour, L. (2004). An Economic Models of Tax Compliance with Individual Morality and Conformity, *Economia Mexicana*, 13(1), 43-61.
- Ştefura, G. (2012). A New Perspective On Individual Tax Compliance: The Role Of The Income Source, Audit Probability and The Chance of Being Detected, *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 12, 2(16), 192-201.
- Taşkın, Y. (2010). Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 54. Seri.
- Tekin, A.; Tuncer, G. ve Sağdıç, E. N. (2013). Vergi Afları Sonrasında Vergi Uyum Süreci, *Sakarya İktisat Dergisi*, 2(2), 1-26.
- Tekin, A. ve Sökmen Gürçam, Ö. (2019). Davranışsal İktisat ve Vergi Uyumu Arasındaki İlişki Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(5), 65-76.

- Tunçer, M. (2002). Hükümet Birey ve İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 107-128.
- Yoruldu, M. (2020). Vergi Uyum ve Vergiye Uyum Sağlayan Mükelleflere Tanınan Vergi Teşvikinin Değerlendirilmesi. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 5(3), 55-64, DOI: 10.46291/Al-Farabi.050

DENİZ VE LİMAN İŞLETMECİLİĞİ ÖN LİSANS EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet KARAOĞLUⁱ
Rukiye ÖZKANⁱⁱ
Ayşe BADAĞⁱⁱⁱ

Öz

Son on yılda teknoloji ve bilişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler ve değişen iş mantaliteri denizcilik ve lojistik sektörünü değişime zorlamış ve yaşanan yoğun rekabet daha da artmıştır. Yaşanan pandemi ile küresel ticarete ulaşım ve lojistik kabiliyetlerin ne denli önemli olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Sektördeki işletmeler için nitelikli eleman istihdamı son derece önemli hale gelmiştir. Sektöre başarılı çalışanların kazandırılması ise doğru ve etkin eğitimden geçmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de denizcilik ve lojistik sektörüne en fazla ara eleman kaynağı sağlayan deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programları ele alınmıştır. Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde 21 üniversitedeki bu ön lisans programları ve dersleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda 21 üniversitedeki deniz ve liman işletmeciliği programları arasında yer alan dersler açısından genel bir uyum olduğu ve sektörün ihtiyacına yönelik olan derslerin çoğunun programlarda zorunlu olarak bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca yabancı dil eğitimiyle ilgili verilen derslerin de yeterli olduğu görülmüştür. Ancak sektör açısından önemli olan dış ticaret işlemleri ve *freight forwarder* işletmeciliği derslerinin birkaç programda bulunması önemli bir eksiklik olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler denizcilik eğitimi, deniz ve liman işletmeciliği eğitimi, içerik analizi, Türkiye

A STUDY ON MARITIME AND PORT MANAGEMENT ASSOCIATE DEGREE EDUCATION IN TURKEY

Abstract

In the last decade, rapid developments in technology and informatics and changing business mentalities have forced the maritime and logistics industry to change, and the intense competition has increased even more. With the current pandemic, the importance of transportation and logistics capabilities in global trade has been demonstrated again. Employing qualified personnel has become extremely important for businesses in the sector. Bringing successful employees to the sector goes through correct and effective training. In this study, maritime and port management associate degree programs, which provide the most semi-skilled worker resources for the maritime and logistics sector in Turkey, are discussed. Maritime and port management associate degree programs and courses in 21 universities in Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus were analyzed by content analysis method. As a result of the research, it has been determined that there is a general harmony in terms of the courses among the maritime and port management programs in 21 universities and that most of the courses that meet the needs of the sector are compulsory in the programs. The courses given on foreign language education are sufficient. However, as an important deficiency, foreign trade transactions and freight forwarder management courses, which are essential for the sector, are only in a few programs.

Keywords maritime education, maritime and port management education, content analysis, Turkey

JEL Codes P46, M1

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Makale, bilimsel araştırma ve yayın etiğinin gerektirdiği kurallara uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Katkıları Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sunmuştur.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

ⁱ Sorumlu yazar (*Corresponding author*). Dr. Öğr. Gör. Mersin Üniversitesi, Denizcilik Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü. ORCID: 0000-0003-0433-6006. E-posta: mehmetkaraoglu@mersin.edu.tr

ⁱⁱ Öğr. Gör. Mersin Üniversitesi, Denizcilik Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü. ORCID: 0000-0003-1246-0306. E-posta: rukiyeozkan@mersin.edu.tr

ⁱⁱⁱ Dr. Öğr. Gör. Mersin Üniversitesi, Denizcilik Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü. ORCID: 0000-0003-1143-419X. E-posta: aysebadak@mersin.edu.tr

Gönderim (*Submission*): 13.05.2023

Kabul (*Acceptance*): 29.06.2023

GİRİŞ

Denizcilik sektörü, en eski yıllardan beri dünya ticaretini etkileyen stratejik öneme sahip kilit sektörlerden biridir. Ekonomiyi yönlendiren dünya ticareti, küreselleşmenin beraberinde getirdiği yoğun rekabet şartları altında faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Üretici ile tüketici arasındaki mal/para değişiminin yapıldığı dünya ticaretine konu ürünlerin en fazla denizyolu ile taşındığı bilinmektedir. Denizyolu taşımacılığı dünyanın farklı yerlerinde iş yapma yapısıyla, değişik ülkelerde maliyet, karlılık, istihdam, büyüme alanlarına etki etmektedir. Bunların yanında en zorlu zamanlarda bile faaliyetlerine devam edebilen denizyolu taşımacılığı 2019 yılında başlayan (Covid-19) pandemi döneminde bile aralıksız çalışmalarını sürdürmüştür. Bu doğrultuda küreselleşmenin de etkisiyle bütün bu etkilerin denizcilik sektörünün mevcut önemini daha da arttırdığı görülmektedir. Denizyolu taşımacılığına ilişkin çeşitli kurumların raporları incelendiğinde, toplam taşımacılığın ve bunun içerisindeki denizyolu payının yıllar içerisinde arttığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) 2022 raporuna göre 2012 yılında 9,1 milyar ton olan denizyolu ile taşınan toplam yük miktarı 2021 yılında 10,9 milyar ton'a ulaşmıştır. 2022 yılında dünya taşımacılığının %85'i denizyoluyla, %15'i karayoluyla (kara ve demir) ve %1'den azı ise havayoluyla taşınmıştır (İMEAK, 2023, s.111). Türkiye'de ise 2022 yılında ithalat amaçlı yüklerin yaklaşık %92,22'si, ihracat amaçlı yüklerin yaklaşık %80,08'i denizyolu ile taşınmıştır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021, s.358).

Türkiye'nin denizyolu taşımacılığı alanında rekabet gücünü ve dünya üzerindeki payını arttırmak amacıyla yıllar içerisinde denizcilik sektöründeki pek çok alanda yatırımlar yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de deniz taşımacılığı hacmindeki gelişmeler en fazla kabotaj, ithalat ve ihracat, transit yük, konteyner ve Ro-Ro taşımacılığı alanlarında yaşanmaktadır. 2021 Eylül ayı itibarıyla Türkiye'de farklı işlevlerdeki liman ve iskele tesisi, marina/yat limanı/yanaşma yeri, tersane, tekne imal yeri, çekek yeri, balıkçılık kıyı yapısı ve gemi söküm tesisi olmak üzere toplam 951 adet kıyı yapısı mevcut olduğu görülmektedir. Bunun yanında 23 adet yat limanı/yat yanaşma yeri projesi için başvurusu bulunmaktadır ve bu doğrultuda tekne bağlama kapasitesinin 6000 adet artacağı öngörülmektedir. Türkiye'de 2002 yılında 37 adet olan faal tersane sayısının 2022 yılında 84 adede ulaştığı ve buna ilave olarak 25 adet tersanenin yatırım aşamasında olduğu görülmektedir. Günümüzde Türkiye'nin tüm liman ve iskelelerinde, elleçlenen konteyner miktarının artırılması çalışmaları devam etmekte ve 25 ayrı yerde lojistik merkez yapımı planlanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa, Asya ve Akdeniz bölgeleri arasında bulunması, bölgedeki taşımacılık faaliyetleri için bir lojistik üs olma özelliğini de taşımaktadır. Coğrafi konumuyla lojistik bölge avantajı olan Türkiye'yi, bölgenin lojistik üssüne dönüştürecek lojistik merkezlerin tamamı hizmete girdiğinde Türk lojistik sektörüne 75,2 milyon ton ilave taşıma imkânı sağlayan açık alan, depolama alanı, konteyner alanı ve elleçleme sahası kazandırılması hedeflenmektedir (İMEAK, 2022, s.155-273).

Dünyada ve Türkiye'de denizcilik sektöründeki teknoloji, bilgi, bilişim alanındaki değişimler ve gelişmeler, bunlara uyum gösterebilecek çalışanlara olan ihtiyacı arttırmaktadır. Bu doğrultuda sektörün ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde, gemide ve karada çalışabilecek teknik donanım, yeterli denizcilik eğitimine, yabancı dile ve bireysel yetkinliklere sahip çalışanların istihdam edilme olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Denizcilik sektörü çalışanlarının yetkinlikleri konusunda, Uluslararası Deniz Ticaret Odası başkanı Poulsson (2018), denizcilerin rollerinin değiştiğinden bahsetmektedir. 1960'lı yıllarda, 9000 TEU'luk gemiler 40 kişi ile çalışırken, günümüzde 14.000 TEU'luk (*Twenty Equivalent Unit*) gemiler 20 kişilik mürettebat ile çalışmaktadır. Teknolojideki gelişmelerle denizcilik sektörü de bu evrimsel değişimin bir parçası olmakta ve denizcilerin rolleri, işleri ve becerileri değişmektedir.

Gelecekte denizcilik sektörü çalışanlarının çok daha elektronik, dijital ve ekipman odaklı olması beklenmektedir.

Günümüzde denizcilik sektöründe bulunan armatör işletmeleri, tersaneler, liman işletmeleri ve denizcilik destek firmaları gelişen teknoloji kullanımına uyum sağlayabilen çalışanlar talep etmektedirler. Bu çalışanların eğitim kurumlarında operasyonel işleyişlerle ilgili yazılımlar, bilgisayar destekli eğitim, denizcilik ekonomisi ve kargo operasyonları vb. alanlarda eğitim almaları beklenmektedir. Gemi adamlarının ise zorunlu yeterlilik eğitimlerini ve sertifika programlarını tamamlamaları beklenmektedir. Bu doğrultuda sektörde görev alarak işletmelerin rekabet gücünü arttıracak başarılı çalışanları yetiştirecek eğitim kurumları ve bu kurumlarda verilen eğitimin önemi giderek artmaktadır. Türkiye’de denizcilik sektöründe çalışacak kişilere gerekli eğitim; Yükseköğretim Kurulu’na bağlı lisans ve ön lisans eğitim verilen üniversiteler, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı ortaöğretim ve özel öğretim kurumları tarafından verilmektedir. Türkiye’de denizcilik sektörüne ara eleman kazandıran önemli ön lisans programlarından biri de deniz ve liman işletmeciliği programıdır. Denizcilik alanında eğitim veren meslek yüksekokullarında ön plana çıkan deniz ve liman işletmeciliği programı içerisinde lojistik, denizcilik, işletme alanlarını barındıran multidisipliner bir eğitim programıdır. Bu yüzden bu tür ön lisans programlarında mesleki ve teknik eğitimler üzerinde ayrıntılı çalışılması ve iyi planlama yapılması gerekmektedir. Ayrıca deniz ve liman işletmeciliği programlarında ilişkili tarafların fazla olması ve bu işletmeciliğin sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel boyutunun olması nedeniyle verilen eğitimlerin içeriğine daha fazla özen gösterilmelidir (Çetin ve Arabelen, 2012, s.80). Dolayısıyla bu programın teorik ve pratik eğitimlerinde hem sosyal bilimler hem fen bilimleri hatta sağlık bilimleri özelinde çok geniş bir yelpazeyi içermesi gerekliliği bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Stratejik konumu nedeniyle üç kıtanın kesiştiği, dünya ekonomi merkezleri ile hammadde kaynakları arasındaki güzergâh üzerinde bir kavşak konumunda bulunan Türkiye son yıllarda ulaşım ve lojistik altyapı çalışmalarında büyük yol kat ederek, Asya, Avrupa, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Kafkaslar ve Kuzey Karadeniz ülkeleri arasında ulaşımın her modunda uluslararası bir koridora dönüşmüştür. Türkiye, 2053 lojistik vizyonu kapsamında, konumunun sunduğu potansiyelden en üst seviyede faydalanarak küresel bir lojistik güç olma hedefindedir (Kurum, 2022). Bu hedef doğrultusunda nitelikli iş gücü istihdamı işletmelerin başarısında önemli rol oynamaktadır. Son yıllarda denizcilik ve lojistik sektöründe yaşanan yoğun rekabet, teknolojik gelişmeler ve değişen iş mantaliteri, işin verimini arttırdığı için nitelikli eleman alımı büyük önem kazanmıştır (Yıldız vd., 2018). Günümüzde lojistik ve denizcilik sektöründe istihdam edilen personelin kişisel donanımı, yetkinlikleri ve çalışılacak pozisyonun gerektirdiği bilgi birikimine sahip olması müşterilerin lojistik hizmet sağlayıcısı ve tedarikçi seçiminde belirleyici kriterlerden biri haline gelmiştir. Bu nedenle global rekabetin hızla arttığı lojistik sektöründe, açık bir pozisyon için en uygun yetkinlikteki adayın seçilmesi kritik öneme sahiptir (Kelemenis ve Askounis, 2010; Lin, 2010). Ancak sektördeki istihdam profili incelendiğinde, nitelikli iş gücünün ve profesyonelleşmenin istenilen düzeyde olmadığı ve işletmelerin nitelikli iş gücüne ulaşmakta zorluk yaşadığı görülmektedir (Koban, 2013; Sayın ve Küçük, 2020).

Dünya Bankası’nın Lojistik Performans Endeksi raporlarına göre Türkiye lojistik performansı açısından 2014, 2016 ve 2018 yıllarında sırasıyla 30, 34 ve 37. sıraya kadar gerilemiştir (World Bank, 2022). Sıralamadaki düşüşümüz yoğun rekabetin yaşandığı lojistik ve denizcilik sektöründeki nitelikli iş gücü istihdamının lojistik hizmetlerdeki performans açısından önemini ortaya koymaktadır. Son yıllarda ulaştırma ve lojistik altyapısı anlamında büyük yol kat eden Türkiye’nin 2053 lojistik vizyonu kapsamında, coğrafi konumunun da sunduğu potansiyelden

en üst seviyede faydalanarak küresel bir lojistik güç olma hedefine ulaşabilmesi için sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücü ihtiyacının karşılanması gerekmektedir.

Denizcilik ve lojistik sektörünün gelişmiş olduğu ülkelerde, nitelikli ve uzmanlaşmış iş gücü arzını destekleyen güçlü bir eğitim altyapısı ve üniversite-özel sektör iş birliği içerisinde lojistik ve denizcilik sektörünün ihtiyaçlarına göre tasarlanmış pek çok eğitim programı bulunmaktadır. Bu programlardan mezun olan öğrenciler nitelikli iş gücü olarak istihdam edilebilmektedirler (Koban ve Keser, 2013, s. 34). Türkiye’de denizcilikle ilgili eğitimlerin çok yaygın olmaması ve yeterli miktarda lisans ve ön lisans programı olmaması sebebiyle denizcilik sektöründeki temel ve alt iş kollarında farklı eğitimler almış kişilerin çalıştığı görülmektedir. Denizcilik eğitimi almış kişiler dışında çoğunlukla işletme ve yabancı diller bölümü mezunlarının sektörde çalıştığı gözlemlenmektedir. Türkiye’nin lojistik vizyon ve hedefleri doğrultusunda artan nitelikli işgücü açığının kapatılabilmesi ancak denizcilik eğitimlerinin yaygınlaşması ve denizcilik sektörüyle ilgili yükseköğretim eğitimi veren nitelikli lisans ve ön lisans programlarının artması ile mümkündür. Bununla birlikte sadece denizcilikle ilgili lisans ve ön lisans programlarının açılması da yeterli değildir, bunun yanında açılacak programlar için ihtiyaç analizlerinin yapılması, akademik ve teknik alt yapılarının oluşturulması, misyon ve vizyon belirlenerek bu programların hayata geçirilmesi ve sektöre nitelikli öğrenci yetiştirilmesi gerekmektedir. Açılan programlardan mezun olacak kişilerin sektörün ihtiyaçlarını karşılayacak yetkinlikte olması beklenmektedir. Sektöre başarılı çalışanların kazandırılması ise doğru ve etkin eğitimden geçmektedir. Bu da denizcilik ve lojistik sektörü ile ilgili sektörün ihtiyacına yönelik doğru müfredatın uygulanması ile mümkündür.

Bu çalışmada sektördeki nitelikli iş gücü ihtiyacının sağlanması, sektöre yönelik eğitim müfredatının incelenmesi gerekliliği ve literatürdeki bu konuya yönelik araştırma eksikliğinden yola çıkılarak bu çalışmada Türkiye’de denizcilik ve lojistik sektörüne en fazla ara eleman kaynağı sağlayan deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programları ele alınmıştır. Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde 21 üniversitede yer alan deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programları ve dersleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın yukarıda bahsedilen eksiklikler itibari ile önemli olduğu düşünülmekte ve literatürdeki eksikliğe katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’deki deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programlarında hangi derslerin yer aldığı, seçmeli ve zorunlu derslerin analizi, sektörle ilgili derslerin yoğunluğu, yabancı dil eğitimi ile ilgili konulan derslerin incelenmesi sonucu elde edilen verilerle sektörün ihtiyacı olan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için eğitim müfredatlarının sektör ihtiyaçlarına göre güncellenmesine katkı sağlamaktır. Böylece öğrencilerin sektör ihtiyaçlarına göre doğru müfredat ve içeriklerle eğitim alması sağlanabilecektir. Çalışmanın ayrıca hali hazırda bu programlarda akademik görevi olan akademisyenlere, bu programları açmak isteyen üniversitelere ve sektör çalışanlarına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Türkiye’de Denizcilik Eğitimi

Dünya ticaretinin küreselleşmesinde etkili bir rol oynayan denizler, ülkelerin sosyal ve ticari ilişkilerindeki önemini her geçen gün arttırmaktadır. En eski ulaştırma biçimlerinden biri olan denizyolu taşımacılığı uluslararası taşımada da en fazla kullanılan ulaşım türüdür. 2021 yılında dünya ticaretinin % 85’ini gerçekleştiren denizyolu taşımacılığı; nehirler ve kanallar gibi su yolları, göller, okyanus kıyıları ve uluslararası derin denizlerde yapılan taşımacılık şekli olarak tanımlanmaktadır (İMEAK, 2022, s.38, Karacan ve Kaya, 2011, s. 23). İthalat, ihracat ve transit ticarete kullanımı giderek artan denizyolu taşımacılığı, tüm hava şartlarında büyük hacimli ve düşük değerli ürünler olan kimyevi maddeler, muhtelif yağlar, metal döküntüler, kereste, boru

taşımaları, canlı hayvan ve soğuk (frigorik) malzeme taşımalarında alternatifsizdir (Keskin, 2009, s.91). Aynı zamanda taşıma türleri içerisinde en ekonomik taşımacılık biçimi olan denizyolu taşımacılığı hem ulusal hem de uluslararası ekonomi faaliyetlerinin büyük oranda yükünü çekmektedir. Bu bakımdan dünyanın her bir köşesinde gerek gemilerde ve gerekse kara ofislerinde milyonlarca insan aynı amaçlar doğrultusunda çalışmaktadır. Deniz ticaretinin noksansız ve etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için bu personellerin nitelikli ve iyi eğitim almış olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla dünya ekonomisinin temeli olan deniz ticareti için denizcilik eğitimi ön plana çıkmaktadır.

Dünyada denizcilik ile ilgili eğitim ve öğretim uygulamalarının uluslararası düzeyde standartlaştırılması ve düzenlenmesi için ilk olarak 1948 senesinde Genova’da bugünün Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün (IMO) esasını oluşturan toplantı gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin de 1958 yılında üye olduğu bu örgütün, denizcilik eğitimini de kapsayan denizcilikle alakalı birçok konu üzerine belirlediği çeşitli standartlar bulunmaktadır (IMO, 2022). Denizcilik konusunda uluslararası boyutta bir başka mevzuat ise 1978 yılında oluşturulan Gemi adamlarının Eğitim, Belgelendirme ve Vardiya Tutma Standartları Hakkında Uluslararası Sözleşme’dir (STCW). Denizcilik eğitimi alanında IMO tarafından onaylanan STCW, bütün denizcilik eğitimlerinde ve gemi adamı belgelendirmelerinde başlıca kaynak olarak gösterilmektedir. Bu kaynakta denizcilik eğitiminin kapsamı, süresi, usul ve esasları, fiziki ihtiyaçları ve eğitimci kıstasları gibi standartlar uluslararası zeminde detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Tüm denizcilik eğitimlerini bu sözleşmeye uyarlayan IMO üyesi ülkelerin dünya standartlarında denizcilik eğitimi vermesi beklenmektedir. IMO’nun bir üyesi olan Türkiye, 28.4.1989 tarih ve 20152 sayılı *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Gemi adamlarının Eğitim, Belgelendirilme ve Vardiya Standartları” hakkındaki uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur.

Geniş bir faaliyet alanına sahip olan denizcilik sektörüne uzman personeller yetiştirmek oldukça önemlidir. Çünkü bu sektörde çalışan insanların makine dairesinde, seyirde, gerçek yük operasyonlarında ve güvertede yapacağı en küçük bir hata yüksek maliyetlerle birlikte can kayıplarına dahi yol açabileceği için verilen eğitimlerin en verimli bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Aynı zamanda denizcilik sektörü için verilen eğitimler sadece gemi adamları yetiştirmekle sınırlı değildir. Gemi ile ilişkisi bulunan liman, tersane, lojistik şirketleri ile marina gibi sahil işletmelerinde de çalışacak personellere ihtiyaç vardır. Özellikle denizyolu taşımacılığının altyapısını oluşturan ve önemli bir işletmecilik alanı olan limanların kendine özgü operasyon prosedürleri ve hizmet şekilleri olduğu için bu sektörde de eğitim sürecini tamamlamış nitelikli işgücü açığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alanlara nitelikli işgücü sağlamak için denizcilik ve limancılık eğitimi son derece önemli hale gelmiştir. Bu bakımdan denizcilik üzerine yapılan uluslararası anlaşmaların esas amaçları içerisinde denizcilik meslek eğitimi veren kurumların eğitim ve öğretimlerinin belirli standartlara ulaştırılması ve sektörün ihtiyaç duyduğu gemi adamları ile denizcilik işletmelerinde çalışacak insan kaynağının nitelikli bir biçimde yetiştirilmesi yer almaktadır. Güçlü uluslararası boyutu olan denizcilik sektörü için yetiştirilen insanların bu standartlar doğrultusunda etkili, verimli ve kapsamlı bir eğitim programı ile mesleki yeterliliklerini kazanması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Pekşen (2017) çalışmasında denizcilik eğitimi veren meslek yüksekokullarının sektöre nitelikli işgücü yetiştirmesinin öneminden bahsetmiş ve 3 dönem okul ortamında ders, 1 dönem işletmelerde uygulama dersi sisteminin güçlü-zayıf yönler, fırsatlar-tehditler analizi (SWOT) ile denizcilik programları için yarattığı fırsat ve tehditleri değerlendirmiştir. İşyeri uygulama eğitiminin öğrencinin iş deneyimini ciddi şekilde arttırdığı tespit edilmiştir. Chen ve arkadaşları (2018) Avustralya, ABD ve Kanada’da yürüttükleri ampirik çalışmada, denizcilik işletmeciliği mezunlarının mevcut ve gelecekteki istihdam edilebilirlik becerilerini odak grupları, bireysel görüşmeler ve denizcilik kuruluşlarındaki üst düzey yöneticilerle yapılan çevrimiçi bir anket

aracılığıyla araştırmışlardır. Bu çalışmada denizcilik işletmeciliği mezunlarının istihdam edilebilirlik becerileri; iletişim, problem çözme, uyum sağlama, öz yönetim, takım çalışması ve dijital okuryazarlık ve teknoloji olarak bulunmuştur. Ayrıca mezunların daha yüksek düzeyde bilgisayar becerilerine, güçlü bir iş ahlakına sahip olmaları ve birden fazla dil bilmelerinin gerekli olduğu belirlenmiştir. Yuen vd. (2022) yaptıkları çalışmada dijitalleşme çağında denizcilik işletmeciliği eğitimcilerinin temel yetkinliklerini belirlemek ve algılanan öğretim performansı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Dünya çapında denizcilik okulu sıralamasında belirlenen en iyi 10 denizcilik üniversitesinin 196 öğretim üyesine çevrimiçi bir anket uygulanmıştır. Veriler faktör analizi ile analiz edilmiş ve önem sırasına göre beş yeterlik gereksiniminin öğretim performansı üzerinde olumlu etkileri olduğu bulunmuştur: pedagoji, denizcilik bilgisi, kişilerarası uyum, işletme bilgisi ve dijital beceri. Dinwoodie (2000) ise son yıllarda denizcilik sektöründe yüksek vasıflı personel istihdam etme ihtiyacının artması sebebiyle endüstriyel ihtiyaçları karşılamak için uygun şekilde eğitilmiş yeterli sayıda mezunun mevcut olmaya devam etmesini sağlamak için çeşitli İngiliz üniversitelerindeki öğrencilerin neden denizcilik işletmeciliği alanında lisans derslerine kaydolmayı seçtiklerine dair bir anket çalışması yapmıştır. Lau vd. (2018) çalışmalarında yüksek lisans, lisans ve önlisans eğitimleri arasında karşılaştırmalı bir çalışma yaparak lojistik ve tedarik zinciri eğitiminin gelişimini araştırmışlardır. Bozyiğit (2016) ise Türkiye'deki lojistik ile ilgili lisans bölümlerinin ders programlarını içerik analizi ve bölüm hocalarının görüşleri çerçevesinde değerlendirmiştir. Çalışmada lojistikle ilgili lisans bölümlerinin çoğunun özel üniversitelerde yer aldığı, ders programlarının denizcilik ve lojistik sektörünün ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmadığı ve ders programlarında yabancı dilin oldukça yetersiz olduğunu belirlemiştir.

Çetin ve Arabelen (2012) Türkiye'de limancılık eğitimi üzerine yaptıkları çalışmada; limancılık eğitimine ilişkin Türkiye'deki yükseköğretim ulusal yeterlilikleri, denizcilik eğitimi veren eğitim kurumlarının liman konusundaki dersleri ve içerikleri, sektöre yönelik eğitim konusunda gerçekleştirilen faaliyetleri incelemişlerdir. Ayrıca dünya denizcilik üniversitelerinin limancılık eğitimine verdiği önem, liman ve terminal yöneticiliğine ilişkin çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından uygulanan sertifika programları ve gelişmiş Avrupa limanlarının liman eğitim merkezleri de değerlendirilmiştir. Çalışmada Türkiye'deki derslerin kapsam ve içerik olarak geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin limanlara nitelikli eleman yetiştirilmesi konusunda da yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Yıldırım vd. (2022) Uluslararası Denizcilik Örgütü ve Gemiadamlarının Eğitim, Belgelendirme ve Vardiya Tutma Standartları Hakkında Sözleşme ve Kodu'nun öngördüğü kalite standartları kapsamında Türkiye'deki denizcilik eğitimi için kalite ölçütlerini irdelemiş ve belirlemişlerdir. Çalışma sonucunda 5 ana kriter altında 38 alt kriter belirlenmiş ve 10 uzmanın yardımıyla En İyi-En Kötü Metodu kullanılarak kriterlerin önem sıralaması yapılmıştır. Sonuçlar denizcilik eğitim ve öğretiminin kalitesinde en önemli ölçütlerin sırasıyla, akademik personel ve danışmanlık hizmetleri ana başlığı altında bulunan mesleki ve kişisel gelişim, meslek etiği anlayışı, yayın ve araştırma yapılması ve ders saatlerine uyum ve etkin kullanım olduğunu göstermiştir. Şeremet (2016) ise deniz ulaştırma işletme mühendisliği programında 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören 4. sınıf 154 vardiya mühendisinin ilgili programın istihdam boyutuna yönelik görüşlerini araştırmıştır. Araştırma bulgularında, staja dayalı deneyim sonrasında adayların mesleğe yönelik algılarında ve meslek seçimlerinde değişimler olduğu, yabancı dil becerilerini geliştirme konusunda bekledikleri seviyeye ulaşamadıkları, uygulamalı dersler ile staj imkânlarının programın mesleğe en fazla katkı sağlayan yönler olduğu şeklinde görüşler yer almıştır. Ayrıca araştırma kapsamında programın istihdam boyutunun ve öğrenci deneyiminin kalitesinin artırılmasına yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Denizcilik eğitimlerinin oyunlaştırılması ile ilgili çalışmalarda ise Kayışoğlu vd. (2022) denizcilik üniversitesi öğrencilerinin oyun içeriklerine yönelik yatkınlık ve ilgilerini anket yaparak ölçmüşlerdir. Katılımcılar oyunlaştırmanın denizcilik eğitimi için yararlı ve dersleri daha ilginç

hale getireceğini düşünmüşler ve özellikle elektronik navigasyon ve deniz güvenliği derslerinin oyunlaştırma için daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Oyunlaştırma ile ilgili bir diğer çalışmada ise Aydın ve Baştuğ (2021) gelecekte yapılacak çalışmalar için teorik bir zemin hazırlamak amacıyla denizcilik eğitiminde oyunlaştırma üzerine yapılan çalışmaları derlemişlerdir. Çalışmanın sonuçları son yıllarda denizcilik eğitiminde az da olsa oyunlaştırma yönteminin öğrenci motivasyonu üzerinde kullanıldığını ve eğitime katılımı arttırdığını göstermiştir.

Yapılan literatür araştırmasında denizcilik eğitimi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bugüne kadar denizcilikle ilgili ön lisans programlarının ders müfredatlarına ilişkin herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Deniz ve liman işletmeciliği programı Türkiye’de denizcilik sektörüne ara eleman sağlama potansiyeli yüksek olan ve birçok üniversitede yer alan, çokça tercih edilen bir ön lisans programıdır. Türkiye’nin denizcilik ve lojistik sektörü ile ilgili gelecek yıllara ilişkin hedefleri, sektörün hızla büyümesi, faaliyet gösteren işletme sayısının hızla artması nitelikli istihdam ihtiyacını her geçen gün arttırmaktadır. Nitelikli ara eleman yetişmesi için eğitim içeriklerinin sektörün ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma ile hem literatürdeki eksikliğe katkı sağlanması hem de Türkiye’deki deniz ve liman işletmeciliği programlarına ilişkin güncel durumun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Programlardaki derslerin içerik analizi yöntemi ile incelenmesi neticesinde sektörün ihtiyaçlarına yönelik eksiklikler ve geliştirilmesi gereken yönlere vurgu yapılacaktır.

Türkiye’de Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Eğitimi

Denizcilik çok eskilere dayanan çok disiplinli ve geniş bir sektördür. İçerisinde gemi işletmeciliği, gemi acenteciliği, forwarder işletmeciliği, gemi inşa, gemi söküm, limancılık, deniz turizmi, marinacılık vb. gibi birçok alt iş kolunu barındırmaktadır. Denizcilik sektörü her ne kadar çok eski tarihlere dayansa da denizcilik sektörü ile ilgili verilen eğitimler sektörün daha spesifik ve özel olması nedeniyle hem dünya genelinde hem de Türkiye’de sınırlı sayıdadır. Denizcilik eğitimlerini; gemilerde çalışacak gemi adamları için verilen eğitimler ve gemi adamları dışında sektörün diğer alanlarında çalışacak kişiler için verilen eğitimler olarak iki başlık altında incelemek mümkündür. Birinci başlık altında gemi personelleri için verilen eğitimler dünyada olduğu gibi Türkiye’de de IMO’nun uluslararası standartları çerçevesinde yürütülen eğitimlerdir. İkinci başlık altında verilen eğitimler ise çoğunlukla denizcilik işletmeleri yönetimi alanında verilen eğitimlerdir.

Türkiye’de denizcilik eğitimi Yükseköğretim Kurumu’na bağlı lisans ve ön lisans düzeyinde eğitim veren üniversitelerde ve Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı ortaöğretim kurumları ve özel öğretim kurumlarınca verilmektedir (İMEAK, 2022, s. 295). Denizcilik işletmeleri alanında verilen eğitimler lisans düzeyinde genel olarak Denizcilik İşletmeleri Yönetimi, ön lisans düzeyinde ise deniz ve liman işletmeciliği adı altında yürütülmektedir. Bunlar dışında daha spesifik olarak Gemi Kiralama ve Brokerlik, Marina ve Yat İşletmeciliği alanlarında da ön lisans düzeyinde eğitimler mevcuttur. Türkiye’de denizcilik sektöründe istihdam edilecek nitelikli ara elemanların sektöre ait bilgi ve becerilerini elde ettiği yer çoğunlukla meslek yüksekokullarıdır. 2021-2022 Eğitim ve öğrenim yılında Türkiye’de Meslek Yüksekokullarında denizcilik alanında öğrenim gören öğrenci sayısı bir önceki yıla göre % 4,4 artış göstererek 9.505 olmuştur (İMEAK, 2022, s. 304). Yine aynı dönemde Türkiye’de denizcilik eğitimi alanındaki meslek yüksekokullarında en fazla öğrenciye sahip program 3.647 öğrenci ile deniz ve liman işletmeciliği programı olup, meslek yüksekokullarında öğrenim gören toplam öğrenci sayısının % 38,4’ünü oluşturmaktadır (İMEAK, 2022, s.305).

Türkiye’de 2021 yılı itibari ile 21 üniversitede deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programı bulunmaktadır. Bu üniversitelerin 16 tanesi devlet üniversitesi 5 tanesi ise özel üniversitedir

(ÖSYM, 2021). 2021-2022 eğitim öğretim yılı itibari ile deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programlarının 21 tanesi örgün, 6 ön lisans programı ise ikinci öğretim şeklinde yürütülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılında Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Programına Öğrenci Alan Üniversiteler

Üniversite Adı	Üniversite Adı
1 Akdeniz Üniversitesi	12 Kocaeli Üniversitesi
2 Artvin Çoruh Üniversitesi	13 Mersin Üniversitesi*
3 Bartın Üniversitesi	14 Ondokuz Mayıs Üniversitesi
4 Beykoz Üniversitesi	15 Pir Reis Üniversitesi
5 Bitlis Eren Üniversitesi	16 Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
6 Bursa Uludağ Üniversitesi	17 Sinop Üniversitesi
7 Çanakkale 18 Mart Üniversitesi*	18 Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
8 Girne Üniversitesi	19 Yalova Üniversitesi*
9 İskenderun Teknik Üniversitesi*	20 Yaşar Üniversitesi
10 İstanbul Gelişim Üniversitesi*	21 Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi*
11 Kastamonu Üniversitesi	

* İkinci öğretim programı da bulunan üniversiteler
Kaynak: YÖK Atlas

2021–2022 Eğitim öğretim yılında Deniz ve Liman İşletmeciliği programlarına yerleşen öğrenci sayısı Tablo 2’de verilmiştir. 2021-2022 eğitim öğretim yılında örgün öğretim programlarında 982, ikinci öğretim programlarında 219 olmak üzere toplamda 1201 öğrenci deniz ve liman işletmeciliği programlarına yerleşmiştir.

Tablo 2. 2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılında Deniz ve Liman İşletmeciliği Programlarına Yerleşen Öğrenci Sayısı

Program Türü	Öğrenci Sayısı
Örgün	982
İkinci Öğretim	219
Toplam	1201

Kaynak: YÖK Atlas

YÖNTEM

Örneklem ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada Türkiye’deki ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki 21 üniversitenin ön lisans düzeyindeki tüm deniz ve liman işletmeciliği programları ele alınmıştır. Ana kütle sayısı az olduğu için örneklem seçilmemiş, araştırma ana kütle üzerinden yapılmıştır. Üniversite, program bilgileri ve kontenjanlar ile ilgili verilere Yüksek Öğretim Kurumu Program web sitesi olan YÖK Atlas’tan erişilmiştir. Ayrıca ilgili üniversitelerin web sitelerindeki deniz ve liman işletmeciliği ile ilgili ders müfredatı ve program bilgilerine erişilerek buradaki ikincil veriler üzerinden içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi yöntemi herhangi bir iletişimin gözlemlenen içeriğinin nesnel, sistematik veya nicel olarak incelenmesini sağlayan bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Marangoz vd., 2012, s.68). Belirli bir konuda yapılan çalışmaların derinlemesine incelenip düzenlenmesi amacıyla yapılan içerik analizinde edilen sonuçların hedeflenen amaçlara yönelik olarak gelecekte planlanan çalışmalara yön göstermesi beklenmektedir (Ültay vd., 2021).

Araştırmada içerik analizi yöntemi ile analiz edilen veriler 1–25 Temmuz 2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Üniversitelerdeki deniz ve liman işletmeciliği ders programları incelenmiş ders programlarında yer alan dersler kodlama cetveline yazılarak, zorunlu ve seçmeli olarak kodlanmıştır. Ders programlarındaki tüm seçmeli dersler analize dâhil edilmiştir. İçerikleri aynı olup isimleri farklı olan dersler ise birleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda 21 deniz ve liman işletmeciliği programında 91 adet farklı zorunlu ders olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca programlarda zorunlu olmayıp sadece seçmeli olarak açılan farklı 30 adet ders olduğu da belirlenmiştir.

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Akademik çalışmalarda sonuçların inandırıcılığı olmazsa olmaz kriterlerden biridir ve geçerlik, güvenilirlik en çok kullanılan iki kriterdir. Nitel araştırmalarda ise sayısal veriler olmadığı için geçerlik ve güvenilirlik analizi yapmak zordur. Güvenirlik, araştırmanın rastgele hatalardan arındırılması anlamına gelir. İçerik analizi açısından bakıldığında farklı zamanlarda aynı sonuçların elde edilmesi veya araştırmanın başka araştırmacılar tarafından kontrol edilerek aynı sonuçlara ulaşılması güvenilirliği sağlamaktadır.

Çalışmada üç araştırmacı farklı zamanlarda Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) web sitesinden ve üniversitelerin web sitelerinden gerekli bilgilere erişerek kodlama yapmışlardır. Ortaya çıkan sonuçlar aynı olduğu için araştırmanın güvenilir olduğu düşünülmektedir (Arastaman vd. 2018, s. 60). Geçerlik ise içerik analizi bağlamında değerlendirildiğinde istenen şeyin ölçülebilmesi, oluşturulan kategorilerin açık, anlaşılır ve herkes tarafından kabul edilmesi anlamına gelir (Başfıncı, 2008, s. 67). Araştırmada elde edilen kategoriler, gözlemler ve elde edilen sonuçlar herkes tarafından kabul gören kaynaklara dayandığı, anlaşılır olduğu ve literatürdeki diğer çalışmalar ile de desteklendiği için yapılan içerik analizinin geçerli olduğu düşünülmektedir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak üniversitelerdeki deniz ve liman işletmeciliği programlarının 2021-2022 eğitim öğretim yılındaki kontenjanları ve doluluk oranları incelenmiştir. Ardından bu programlardaki zorunlu ve seçmeli tüm dersler kodlanarak listelenmiştir. Programlarda sadece seçmeli olarak verilen dersler ayrı bir tabloda belirtilmiştir. Sektörde yabancı dil bilgisinin öneminden ötürü programlarda verilen yabancı dil dersleri ayrıca incelenerek tablo halinde sunulmuştur.

İçerik Analizi ile İlgili Bulgular

21 üniversitede bulunan deniz ve liman işletmeciliği programlarına ilişkin 2021-2022 yılı kontenjan ve doluluk oranları Tablo 3’te sunulmuştur. 16 devlet üniversitesi ve 5 özel üniversitede deniz ve liman işletmeciliği programı bulunmaktadır. Ayrıca bir tanesi özel olmak üzere toplam 6 üniversitede deniz ve liman işletmeciliği 2. öğretim programı yer almaktadır. Programların kontenjan sayılarına ve doluluk oranlarına bakıldığında birkaç devlet üniversitesi ve özel üniversite hariç programların tamamen dolu olduğu görülmektedir. Bu da sektördeki nitelikli işgücü ihtiyacını ve programa olan öğrenci ilgisini yansıtmaktadır.

Devlet üniversitelerindeki doluluk özel üniversitelere göre daha fazladır. İkinci öğretim programlarına olan ilgi de örgün ile hemen hemen aynı seviyededir. Sadece özel üniversitelerin ikinci öğretim programlarında ücretlerden kaynaklı olarak kontenjanların tam dolmadığı düşünülmektedir. Bunun dışında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde ikinci öğretim programı kontenjanının tam dolmadığı görülmektedir.

Tablo 3. 2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılında Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Programları Kontenjanları ve Doluluk Oranları

Üniversite Adı	Örgün Öğretim		İkinci Öğretim	
	Kontenjan	Yerleşen	Kontenjan	Yerleşen
Akdeniz Üniversitesi	80+2	Doldu-82		
Artvin Çoruh Üniversitesi	40+1	Dolmadı-36		
Bartın Üniversitesi	30+1	Doldu-31		
Bitlis Eren Üniversitesi	30+1	Dolmadı-9		
Bursa Uludağ Üniversitesi	60+2	Doldu-62		
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	65+2	Doldu-67	50+2	Doldu-52
İskenderun Teknik Üniversitesi	60+2	Doldu-62	45+2	Doldu-47
Kastamonu Üniversitesi	45+2	Dolmadı-24		
Kocaeli Üniversitesi	60+2	Doldu-62		
Mersin Üniversitesi	60+2	Doldu-62	45+2	Doldu-47
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	50+2	Doldu-52		
Sakarya Uyg. Bilimler Üni.	40+1	Doldu-41		
Sinop Üniversitesi	40+1	Doldu-41		
Tekirdağ Namık Kemal Üni.	80+2	Doldu-82		
Yalova Üniversitesi	60+2	Doldu-62	50+2	Doldu-52
Zonguldak Bülent Ecevit Üni.	60+2	Doldu-62	60+2	Dolmadı-18
Özel Üniversiteler				
Beykoz Üniversitesi (Burslu)	5+0	Doldu-5		
Beykoz Üni. (%50 İndirimli)	25+0	Dolmadı-16		
Girne Üni. (İngilizce) (Burslu)	7+0	Dolmadı-5		
Girne Üni. (İngilizce) (%50 İnd.)	8+0	Dolmadı-0		
İstanbul Gelişim Üni. (Burslu)	8+0	Doldu-8		
İstanbul Gelişim Üni. (%50 İnd.)	47+0	Dolmadı-11		
İstanbul Gelişim Üni. (İ.Ö.,Burs)			3+0	Doldu-3
İst. Gelişim Üni.(İ.Ö.,%50 İnd.)			22+0	Dolmadı-0
Piri Reis Üniversitesi (Burslu)	10+0	Doldu-10		
Piri Reis Üni. (%50 İndirimli)	60+0	Doldu-60		
Yaşar Üniversitesi (Burslu)	6+0	Doldu-6		
Yaşar Üni. (%50 İndirimli)	35+0	Dolmadı-24		

Tablo 4'te ise deniz ve liman işletmeciliği programlarında yer alan zorunlu ve seçmeli dersler yer almaktadır. Bazı programlarda zorunlu, bazılarında seçmeli olarak okutulan birbirinden farklı 91 adet ders bulunmaktadır. Tablo 4'te derslerin sıralaması, derslerin zorunlu olduğu üniversite sayısı baz alınarak çoktan aza doğru yapılmıştır. Tabloyu incelediğimizde deniz ve liman işletmeciliği programlarında en az 10 üniversitede ortak olarak okutulan derslerin Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (A.İ.İ.T), Gemi Kiralama ve Brokerlik, Deniz Acente İşletmeciliği, Yabancı Dil (İngilizce), Türk Dili, Deniz İşletmeciliği, Lojistik Yönetimi, Liman İşletmeciliği ve Yönetimi, Uluslararası Denizcilik Sözleşmeleri, Temel Bilgi Teknolojileri, Denizcilik İngilizcesi, Limanlar ve Terminaller, Konteyner Sistemleri ve İşletmeciliği, Genel Matematik, Deniz Hukuku, Gümrük Mevzuatı ve İşlemleri, Deniz Ulaştırma Ekonomisi, Deniz Sigortaları ve P&I Kulüpleri derslerinin olduğu görülmektedir. Çoğu üniversitede zorunlu olarak okutulan bu dersler sektörün ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olan derslerdir. Bu açıdan programlarda çok bir eksiklik bulunmamaktadır. Bununla birlikte denizcilik sektörünün ihtiyaç duyduğu temel bilgileri içeren Dış Ticaret ve *Freight Forwarder* İşletmeciliği dersleri incelendiğinde ise; Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulamaları dersi 3 üniversitede zorunlu, 4 üniversitede ise seçmeli olarak okutulmakta, *Freight Forwarder* İşletmeciliği dersi ise 1 üniversitede zorunlu 2 üniversitede seçmeli olarak okutulmaktadır. Sektöre ilişkin pratik uygulamaların yer aldığı bu

derslerin çok az üniversitede okutulması büyük bir eksikliklerdir. Bunun dışında Denizde Haberleşme, Vardiya Standartları, Elektronik Seyir gibi dersler ise yat kaptanlığı yeterliliği kapsamında okutulmaktadır. Deniz ve liman işletmeciliği programlarında yat kaptanlığı yeterliliği bulunan üniversiteler Mersin Üniversitesi, Yalova Üniversitesi, Piri Reis, Kocaeli ve Bartın üniversiteleridir. Ancak bazı üniversitelerde yat kaptanlığı yeterliliği verilmemesine rağmen gemi personeline yönelik teknik dersler olan bu derslerin programlarda yer aldığı da tespit edilmiştir.

Tablo 4. Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Programlarındaki Dersler ve Sayıları (Zorunlu: Z, Seçmeli: S)

Dersler	Z	S	Dersler	Z	S
A.İ.İ.T I	16	1	Denizde Güvenlik	4	3
Gemi Kiralama ve Brokerlik	16	2	Gemi Makineleri Bilgisi	4	3
Deniz Acente İşletmeciliği	16	3	Girişimcilik	4	4
A.İ.İ.T II	15	1	Fizik	4	
Yabancı Dil I	15	2	Denizde Haberleşme ve Vardiya Tutma Esasl.	4	
Yabancı Dil II	15	2	A.İ.İ.T	3	
Türk Dili I	15	1	Türk Dili	3	
Türk Dili II	15	1	Denizcilik İngilizcesi	3	4
Deniz İşletmeciliği	15		Deniz İşletmelerinde Pazarlama	3	1
Lojistik Yönetimi	15	9	Vardiya Standartları	3	3
Liman İşletmeciliği ve Yönetimi	14	2	Gemi İnşaatı	3	1
Uluslararası Denizcilik Sözleşmeleri	14	3	Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulamaları	3	4
Temel Bilgi Teknolojileri	13		Yük İşlemleri ve Gemi Stabilitesi I	3	
Denizcilik İngilizcesi I	12	2	Saha ve Gemi Operasyon	3	1
Denizcilik İngilizcesi II	12	2	Denizcilikte İnsan Kaynakları Yönetimi	3	4
Limanlar ve Terminaller	12	4	Elektronik Seyir	3	
Konteyner Sistemleri ve İşletmeciliği	12	4	Denizcilik İşletmelerinde Yönetim ve Org.	3	3
Genel Matematik	11		Genel Muhasebe	3	1
Deniz Hukuku	11	1	Bilgisayar Programlama	2	2
Gümrük Mevzuatı ve İşlemleri	10	4	Matematik II	2	
Deniz Ulaştırma Ekonomisi	10	3	Olasılık ve İstatistik	2	
Deniz Sigortaları ve P&I Kültüpleri	10	6	Denizcilik İngilizcesi III	2	3
Denizde Haberleşme	9	4	Denizcilik İşletmelerinde Finansal Yönetim	2	2
Gemicilik	9		Klaslama ve Sörvey Kuruluşları	2	1
Temel İlk Yardım	8	5	Gemi Manevrası ve Tekne Kullanma	2	
İşletme	8		Sosyal Sorumluluk	2	6
Gemicilik I	7	1	İşletme İngilizcesi	1	
Yük İşlemleri ve Gemi Stabilitesi	7	2	Deniz Ticaret Hukuku	1	1
Yatçılık ve Marina Yönetimi	7	5	Yük İşlemleri ve Gemi Stabilitesi II	1	1
Seyir I	7		Liman ve Gemi Güvenliği (ISPS)	1	1
Seyir II	7	2	Freight Forwarder İşletmeciliği	1	2
İş Sağlığı ve Güvenliği	7	5	Ekonomik Coğrafya	1	3
Seyir	6	1	Deniz Kazaları ve Önlemleri	1	
Denizde Güvenlik I	6	2	Denizcilik Kimyası	1	1
Denizde Güvenlik II	6	2	Denizcilik Tarihi ve Kültürü	1	2
Deniz Meteorolojisi	6	5	Ro-Ro Taşımacılığı	1	1
Gemi ve Filo Yönetimi	6	7	Personel Emniyeti ve Sosyal Sorumluluk	1	
Tehlikeli Madde Taşımacılığı	6	5	Sağlık Emniyet ve Çevre Yönetimi	1	
Temel Hukuk	6	2	İleri Yangınla Mücadele	1	
Deniz İşletmeciliği II	6		Denizcilik İşlet. Liderlik ve Ekip Çalış.Bec.	1	
Pazarlama	5	6	Birleştirilmiş Gemi Güvenlik Eğitimleri	1	
Gemicilik II	5	2	Gemi Elektronikleri	1	
Matematik I	5		Yangın Önleme ve Yangınla Temel Mücadele	1	
Deniz İşletmeciliği I	5		Can Kurtarma Araçlarını Kullanma	1	
Emniyet ve Kalite Yönetimi	4	4	Denizde Canlı Kalma Teknikleri	1	
İnsan Kaynakları Yönetimi	4	2			

Deniz ve liman işletmeciliği programlarında sadece seçmeli olarak yer alan dersler ise Tablo 5'te verilmiştir. Programlarda sadece seçmeli olarak okutulan 30 farklı ders bulunmaktadır. Bu tabloya bakıldığında ortak olarak en fazla yer alan dersler İletişim (6 Üniversitede), Meslek Etiği (4 Üniversitede), Zaman ve Stres Yönetimi (3 Üniversitede), Deniz ve Çevre Koruma (3 Üniversitede) olarak yer almaktadır. Genel olarak denizcilik sektörünün dışındaki alanlarda seçmeli dersler açıldığı görülmektedir. İletişim ve zaman ve stres yönetimi derslerinin öğrencilerin iş yaşamlarına katkısı olacağı düşünülmele birlikte denizcilik eğitimine faydası olabilecek yan sektörlerle ilişkin bilgileri ve uygulamaları içeren Stevedor ve Lashing İşlemleri, Tersane İşletmeciliği, Tanker İşletmeciliği gibi derslerin sadece birer üniversitede seçmeli olarak bulunması bir eksikliklerdir. Denizcilik sektörünün alt iş kollarına ilişkin daha fazla ders seçmeli olarak programlara eklenmesi, öğrencilerin mesleklerinin geneli hakkında bilgi sahibi olmaları açısından faydalı olacaktır.

Tablo 5. Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Programlarında Sadece Seçmeli Olarak Bulunan Dersler ve Sayıları

Dersler	Seçmeli	Dersler	Seçmeli
İletişim	6	Araştırma Yöntem ve Teknikleri	1
Zaman ve Stres Yönetimi	3	Dijital Dönüşüm ve Teknoloji Yönet.	1
Meslek Etiği	4	Marka Yönetimi	1
Deniz ve Çevre Koruma	3	Yapay Sinir Ağları ve Uygulamaları	1
Denizcilikte Enerji Yönetimi	3	Veri Bilimi	1
2.Yabancı Dil-I (Fransızca)	2	Denizcilik İngilizcesi IV	1
2.Yabancı Dil-II(Fransızca)	2	Seyir III	1
Tanker İşlemleri	1	2.Yabancı Dil-I (İspanyolca)	1
Tersane İşletmeciliği	1	2.Yabancı Dil-I (Rusça)	1
Yolcu Taşımacılığı Sistemleri	1	2.Yabancı Dil-I Almanca)	1
Stevedor ve Lashing İşlemleri	1	2.Yabancı Dil-I (Çince)	1
Depolama Yönetimi	1	2.Yabancı Dil-II (Çince)	1
Antrepo Rejimi	1	2.Yabancı Dil-II (İspanyolca)	1
Endüstri 4.0 ve Gemi Uygulamaları	1	2.Yabancı Dil-II (Rusça)	1
Planlama	1	2.Yabancı Dil-II (Almanca)	1

Tablo 6'da programlarda yer alan yabancı dil dersleri incelendiğinde ise; Yabancı Dil I (İngilizce), Yabancı Dil II (İngilizce) derslerinin çoğu üniversitede zorunlu ders olarak bulunduğu görülmektedir. Bu durum denizcilik sektöründe İngilizce yeterliliğinin öneminin üniversiteler tarafından anlaşılmış olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra mesleğe yönelik olarak Denizcilik İngilizcesi I, Denizcilik İngilizcesi II derslerinin de 21 üniversitenin 12'sinde ortak olarak okutulduğu görülmektedir. Sektöre yönelik mesleki ve teknik İngilizce derslerinin sektördeki pratik uygulamaları anlayabilmek açısından önemi çok büyüktür. Bu açıdan diğer üniversitelerin deniz ve liman işletmeciliği programlarında bu derslere yer verilmemesi bir eksikliklerdir. Literatürde yapılan çalışmalarda da (Bozyiğit, 2016) sadece denizcilik eğitimi ile ilgili programlarda değil, yine denizcilik ile ortak sektör olan lojistikle ilgili lisans bölümlerinin çoğunda da yabancı dil derslerinin oldukça yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Temel İngilizce dersleri dışında yine sektöre yönelik Denizcilik İngilizcesi III ve İşletme İngilizcesi dersleri seçmeli ve zorunlu, 2. yabancı dil dersleri de sadece seçmeli olarak bazı üniversitelerimizin müfredatlarında yer almaktadır. Yapılan incelemede 2. yabancı dil olarak Fransızca, Almanca, İspanyolca, Rusça, Çince dillerinin programlarda yer aldığı görülmektedir. Günümüzde uluslararası ticareti içeren profesyonel iş hayatında tek bir dil yeterli görülmemektedir. Lojistik ve denizcilik sektörü uluslararası boyutu oldukça fazla olan ve farklı ülkelerdeki iş süreçlerini yönetme açısından yabancı paydaşlarla iletişim kurma zorunluluğu olan bir sektördür. Bu yüzden sektörde çalışacak öğrencilerin özellikle, İngilizce dışında

mutlaka ikinci bir yabancı dili bilmesi sektör profesyonelleri tarafından şiddetle tavsiye edilmektedir.

Tablo 6. Deniz ve Liman İşletmeciliği Ön Lisans Programlarında Bulunan Yabancı Dil Dersleri ve Sayıları

Ders Adı	Zorunlu	Seçmeli
Yabancı Dil I (ingilizce)	15	2
Yabancı Dil II (ingilizce)	15	2
Denizcilik İngilizcesi I	12	2
Denizcilik İngilizcesi II	12	2
Denizcilik İngilizcesi	3	4
Denizcilik İngilizcesi III	2	3
İşletme İngilizcesi	1	
2.Yabancı Dil-I (Fransızca)		2
2.Yabancı Dil-II(Fransızca)		2
Denizcilik İngilizcesi IV		1
2.Yabancı Dil-I (İspanyolca)		1
2.Yabancı Dil-I (Rusça)		1
2.Yabancı Dil-I Almanca)		1
2.Yabancı Dil-I (Çince)		1
2.Yabancı Dil-II (Çince)		1
2.Yabancı Dil-II (İspanyolca)		1
2.Yabancı Dil-II (Rusça)		1
2.Yabancı Dil-II (Almanca)		1

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir ülkenin rekabet gücünde oldukça önemli olan denizcilik ve lojistik sektörü ayrıca önemli bir istihdam alanıdır (Yıldırım, 2011, s. 168). Sektörün önemi yaşanan pandemi ile daha da artmıştır. Denizcilik ve lojistik sektöründe faaliyet gösteren firma sayısının artması ve hizmet alanlarının genişlemesi ile kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahip olan lojistik ve denizcilik sektörünün nitelikli iş gücüne olan ihtiyacı her geçen gün artmaktadır (OECD, 2002, s. 43; Oda, 2008, s. 67). 1 milyondan fazla kişinin istihdamının sağlandığı sektörde 2023 yılında 1,5 milyon kişinin istihdam edilmesi beklenmektedir (Doğan, 2021; Sayın ve Küçük, 2020). Bu kapsamda Türkiye’nin lojistik hacminin artacağı düşünüldüğünde lojistik sektöründe büyük bir nitelikli işgücü açığı oluşacaktır. Her geçen gün daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulan lojistik ve denizcilik sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı hızla artmakta ve nitelikli işgücü istihdamı önemli bir problem haline gelmektedir. Her geçen gün büyüyen ve gelişen denizcilik ve lojistik sektörünün artan personel ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda üniversitelerin ilgili bölüm ve programlarından mezun olacak kişi sayısının ve niteliğinin önemi oldukça artmaktadır. Deniz ve liman işletmeciliği programı Türkiye’de denizcilik sektörüne ara eleman kazandıran önemli ön lisans programlarından biridir. Deniz ve liman işletmeciliği programı içerisinde lojistik, denizcilik ve işletme alanlarını barındıran multidisipliner bir eğitim programıdır. Bu yüzden bu tür ön lisans programlarında mesleki ve teknik eğitimler üzerinde ayrıntılı çalışılması ve iyi planlama yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada sektördeki nitelikli iş gücü ihtiyacının sağlanması, sektöre yönelik eğitim müfredatının incelenmesi gerekliliği ve literatürdeki bu konuya yönelik araştırma eksikliğinden yola çıkılarak Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programları ve ders müfredatları içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde 2021-2022 eğitim öğretim döneminde 21 üniversitede deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programı aktif olarak öğrenci almaktadır.

Üniversitelerin 16 tanesi devlet ve 5 tanesi vakıf üniversitesidir. Bu üniversitelerin 6 tanesinde ayrıca ikinci öğretim programı da yer almaktadır. 2021-2022 eğitim öğretim yılında örgün öğretim programlarında 982, ikinci öğretim programlarında 219 olmak üzere toplamda 1201 öğrenci deniz ve liman işletmeciliği programlarına yerleşmiştir. Kontenjan doluluk oranlarına bakıldığında programların hemen hemen tamamı dolmuştur. Bu da bu programlara olan ilgiyi ve sektörde ihtiyaç duyulan işgücü açığının olduğunu göstermektedir. Ancak sektörün son yıllarda hızla büyümesi ve önümüzdeki yıllarda nitelikli işgücü ihtiyacının katlanarak artacağı düşünüldüğünde deniz ve liman işletmeciliği programlarının sektörün eleman talebini karşılamada oldukça yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Ayrıca ikinci öğretim kontenjanlarının da örgün öğretim kadar tercih edildiği ve çoğunun olduğu düşünüldüğünde daha fazla üniversitede ikinci öğretim programının açılması ihtiyacın karşılanması bakımından önemlidir.

Yapılan içerik analizi neticesinde 21 deniz ve liman işletmeciliği programında 91 farklı ders zorunlu olarak ve 30 farklı ders seçmeli olarak okutulmaktadır. Deniz ve liman işletmeciliği programlarında zorunlu derslerin içerisinde en fazla okutulan dersler Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi, Gemi Kiralama ve Brokerlik, Deniz Acente İşletmeciliği, Yabancı Dil, Türk Dili, Deniz İşletmeciliği, Lojistik Yönetimi, Liman İşletmeciliği ve Yönetimi dersleridir. Sadece seçmeli olarak en çok okutulan dersler ise sırasıyla iletişim, zaman ve stres yönetimi, deniz ve çevre koruma, meslek etiği ve 2. yabancı dil dersleridir. Program müfredatları değerlendirildiğinde dersleri, ortak zorunlu dersler, işletme dersleri, denizcilik ve lojistik dersleri ve yabancı dil dersleri olarak 4 farklı grup içerisinde sınıflandırmak mümkündür. Bu anlamda genel olarak bu 4 farklı alana ilişkin yeterli miktarda dersin birçok üniversitedeki deniz ve liman işletmeciliği programında bulunduğu söylenebilir.

Denizcilik sektörü açısından oldukça önemli olan yabancı dil derslerinin, araştırma yapılan 21 üniversitenin 15 tanesinde ve denizcilik terimlerinin öğretildiği denizcilik İngilizcesi gibi mesleki İngilizce derslerinin ise 12 üniversitedeki deniz ve liman işletmeciliği programında zorunlu olarak okutulduğu görülmektedir. Denizcilik ve lojistik sektörü için elzem olan İngilizce yeterliliğinin sağlanması açısından deniz ve liman işletmeciliği programlarının tamamında yabancı dil ve mesleki İngilizce derslerinin zorunlu olarak bulunması faydalı olacaktır. Bununla birlikte birçok araştırma da öğrencilerin yabancı dil konusunda kendilerini yeterli görmedikleri ve sektörde çalışmaya başladıklarında zorlandıkları belirtilmektedir. Bu kapsamda yabancı dil derslerinin içerikleri ve uygulama yöntemleri geliştirilebilir. Bununla birlikte bazı üniversitelerde 2. yabancı dil ve denizcilik İngilizcesi II ve III gibi dersler de bulunmaktadır. Hızla küreselleşen dünyada 1 yabancı dil zorunlu, 2. yabancı dil ise gerekli görülmektedir. Bu yüzden diğer üniversitelerdeki programlarda da en azından seçmeli olarak 2. yabancı dil derslerinin konulması faydalı olacaktır.

Genel olarak üniversitelerdeki deniz ve liman işletmeciliği programları arasında sektörün ihtiyacını karşılayacak deniz işletmeciliği, liman işletmeciliği ve yönetimi, deniz acente işletmeciliği, gemi kiralama brokerlik, konteyner sistemleri ve işletmeciliği ve deniz hukuku gibi temel derslerin bulunurluğu açısından bir uyum olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sektör açısından önemli olan dış ticaret işlemleri ve *freight forwarder* işletmeciliği derslerinin sadece birkaç programda bulunması önemli bir eksiklik. Diğer programlara da bu dersler eklenip hatta seçmeli olarak da sektörün yan iş kollarına ilişkin Stevedor ve Lashing İşlemleri, Filo Yönetimi, Depolama ve Envanter Yönetimi vb. dersler seçmeli olarak eklenebilir. Ayrıca yapılan incelemede bazı üniversitelerin deniz ve liman işletmeciliği programlarının müfredatlarında yat kaptanlığı yeterliliğine ilişkin dersler bulunmaktadır. Deniz ve liman işletmeciliği programlarında yat kaptanlığı yeterliliği bulunan üniversiteler Mersin Üniversitesi, Yalova Üniversitesi, Piri Reis, Kocaeli ve Bartın üniversiteleridir. Bazı programlarda ise yat kaptanlığı yeterliliği olmadığı halde bu yeterliliğe yönelik seyir, denizde güvenlik, deniz meteorolojisi, denizde haberleşme, gemi makineleri bilgisi vb. teknik derslerin

müfredatta olduğu görülmüştür. Bu öğrenciler gemilerde çalışmayacağı için bu derslerin mesleklerine pek bir katkısı olmayacaktır. Bu dersler yerine mesleki dersler ve yabancı dil dersleri eklenebilir.

Bu çalışmada Türkiye’de denizcilik eğitimine yönelik olarak sadece ön lisans programı olan deniz ve liman işletmeciliği programları ele alınmıştır. Programlardaki dersler içerik analizi ile incelenmiştir. Fakat derslerin içerikleri, eksiklikleri ve sektörle uyumu konusunda araştırma yapılmamıştır. Öğrencilerin sektörün ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmaları, programlarda sadece ilgili dersin bulunmasına değil aynı zamanda ilgili derslerin içeriklerinin ve uygulamalarının güncel ve sektörle uyumlu olmasına da bağlıdır. Bundan sonraki araştırmalarda derslerin içeriklerinin incelenmesi ve sektör ile uyumuna ilişkin bir araştırma yapılabilir.

Araştırmada sadece 2 yıllık ön lisans deniz ve liman işletmeciliği programı ele alınmıştır. Türkiye’de denizcilik ve lojistik sektörüne nitelikli personel yetiştiren birçok bölüm ve program bulunmaktadır. Gelecek araştırmalarda deniz ve liman işletmeciliği programına benzerliği açısından özellikle 4 yıllık lisans bölümü olan denizcilik işletmeleri yönetimi bölümleri araştırmalara dahil edilebilir. Araştırmacılar 2 yıllık deniz ve liman işletmeciliği programı ve 4 yıllık lisans denizcilik işletmeleri yönetimi bölümlerinin ders müfredatları konusunda sektör profesyonellerinin ve öğrencilerin görüş ve beklentilerini araştırabilirler. Hatta deniz ve liman işletmeciliği programları ve denizcilik işletmeleri yönetimi bölümleri dersler, müfredat içerikleri, avantajları, dezavantajları açılarından karşılaştırılabilir. Gelecekte böyle bir araştırma yapılmasının deniz ve liman işletmeciliği ön lisans programından dikey geçiş ile denizcilik işletmeleri yönetimi lisans programına geçmek isteyen öğrenciler açısından da yararlı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de yıllardır yabancı dil eğitimi ve öğrencilerin bu konudaki yeterlilikleri ile ilgili sorunların olduğu bilinen bir gerçektir. Yapılan birçok araştırmada programlarda yeterli miktarda yabancı dil dersi olsa dahi öğrenciler istenilen seviyede yabancı dil becerisi ile mezun olamamakta ve sektörde zorluk yaşamaktadırlar. Yabancı dil yeterliliğinin çok önemli olduğu denizcilik eğitiminde de aynı sorunlar yaşanmaktadır. Gelecek araştırmacıların özellikle denizcilik eğitiminde yabancı dil eğitimi ile ilgili daha detaylı araştırmalar yapması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arastaman, G., Fidan, İ.Ö., Fidan T., (2018). Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlilik: Kuramsal Bir İnceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*. 15(1):37-75.
- Aydın, S. C. ve Baştuğ, S. (2021). Denizcilik Eğitiminde Oyunlaştırma Üzerine Derleme Türünde Literatür Çalışması. *Journal of Maritime Transport and Logistics*, 2 (1), 28-35.
- Başfıncı, Ş. Ç. (2008), Pazarlama İletişim Medyası Olarak Web Ortamında İçerik Analizi Yapmanın Güçlükleri ve Olası Çözüm Önerileri. *Yönetim Dergisi*, 19(61), 52-71.
- Bozyiğit, S. (2016). Türkiye’deki Lojistikle İlgili Lisans Bölümlerinin Ders Programları Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Yaşar University*, 11(42), 133-149.
- Chen, P.S.L., Cahoon, S., Pateman, H. ve diğerleri. (2018). Employability skills of maritime business graduates: industry perspectives. *WMU J Marit Affairs* 17, 267–292 <https://doi.org/10.1007/s13437-018-0140-9>
- Çetin, Ç. K. ve Arabelen, G. (2012). Türkiye’de Limancılık Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 4(1), 75-81.
- Dinwoodie, J. (2000). The perceived importance of employment considerations in the decisions of students to enrol on undergraduate courses in Maritime Business in Britain, *Maritime Policy & Management*, 27:1, 17-30, <https://doi.org/10.1080/030888300286653>.

- Doğan, M. (2021), Lojistik sektöründe yetişmiş insana ihtiyaç var. <https://www.transmedya.com/lojistik/lojistik-sektorunde-yetismis-insana-ihtiyac-var-h15526.html>, Erişim Tarihi:22.05.2022.
- International Maritime Organization (IMO), (2022). <https://www.imo.org/en/About/HistoryOfIMO/Pages/Default.aspx>, Erişim Tarihi: 20.06.2022
- İMEAK. (2022). Denizcilik Sektörü Raporu. İstanbul Marmara Ege Akdeniz Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası, s.155, 273. Erişim Tarihi:22.05.2022, <https://www.denizticaretodasi.org.tr/tr/yayinlarimiz/sektorraporu>.
- İMEAK. (2023). Denizcilik Sektörü Raporu. İstanbul Marmara Ege Akdeniz Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası, s.111. Erişim Tarihi:22.06.2023, <https://www.denizticaretodasi.org.tr/tr/yayinlarimiz/sektorraporu>.
- Karacan, S., Kaya, M. (2011). Lojistik Faaliyetlerde Maliyetleme. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Karataş Ç, Arabelen, G. (2012). Türkiye’de Limancılık Eğitimi Üzerine Değerlendirme. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi. Cilt:4 Sayı:1, Pp:73-89.
- Kayışoglu, G., Bolat, P., Bolat, F. ve Payalan, A. (2022). Examination Of Maritime Education Within Frame Of Gamification. Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi, 5 (2), 117-132. DOI: 10.51513/jitsa.1143499.
- Kelemenis, A., Askounis, D. (2010). A new TOPSIS-based multi-criteria approach to personnel selection. Expert systems with applications, 37(7), 4999-5008.
- Koban, E., Keser H. (2013). Rekabet Edebilirlikte Türk Lojistik Sektörünün İstihdam Yapısının Analizi ve İstihdama Yönelik Devlet Destekleri. Çalışma İlişkileri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 32-43.
- Kurum, A. (2022). Lojistik ve Ulaştırma Yeni Türkiye: 2053 Vizyonu ile Küresel Lojistik Bir Süper Güç. <https://www.platinonline.com/dergi/lojistik-ve-ulasirmada-yeni-turkiye-2053-vizyonu-ile-kuresel-lojistik-bir-super-guc-1081881>, Erişim Tarihi:22.05.2022.
- Lau, Y.Y., Ng, A.K.Y., Tam, K.-C. ve Chan, E.K.K. (2018), "An investigation on the professionalization of education in Maritime logistics and supply chains", Maritime Business Review, Vol. 3 No. 4, pp. 394-413. <https://doi.org/10.1108/MABR-08-2018-0029>
- Lin, H.T. (2010). Personnel selection using analytic network process and fuzzy data envelopment analysis approaches. Computers & Industrial Engineering, 59(4), 937-944.
- Marangoz, M., Yeşildağ, B., Saltık, I.A. (2012). E-Ticaret İşletmelerinin Web ve Sosyal Ağ Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. İnternet Uygulamaları ve Yönetimi, 3(2), 53-78.
- Pekşen, D. Y. (2017). Denizcilik Eğitimi Veren Önlisans Programlarına 3+1 Eğitim Modelinin Uygulanması. Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi, 1 (1), 8-18.
- Poulsson, E. (2018). Digitalisation is a “part of evolutionary change”. <https://informaconnect.com/digitalisation-is-a-part-of-evolutionary-change-esben-poulsson-ics-said>). Erişim Tarihi: 20.06.2022
- Oda, S. (2008). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Dış Ticaret Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- OECD, (2002). Transport Logistics: Shared Solutions to Common Challenges, OECD Publications, France. s.43.
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM). (2021). 2021-Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2021/YKS/tb13-05082021.xls>, Erişim Tarihi: 20.06.2022
- Sayın, A. A., Küçük, Ü. (2020). Lojistik bölümünü tercih eden öğrencilerin lojistik sektörden beklentileri: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi örneği. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(28), 1342-1373.
- Şeremet, M. (2016). Denizcilik Programlarının İstihdam Boyutunun Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (2), 261-267.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2021). Ulaşan ve Erişen Türkiye 2021. s.358. <https://sgb.uab.gov.tr/uploads/pages/yayinlar/ulasan-ve-erisen-turkiye-2021.pdf>. Erişim Tarihi: 23.06.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>, Erişim Tarihi: 20.06.2022
- UNCTAD. (2022). Review of Maritime Transport 2022. s.3. https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2022_en.pdf. Erişim Tarihi: 23.06.2023.

- Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188-201.
- World Bank. (2022). Dünya Bankası Lojistik Performans Endeksi Raporları. <https://lpi.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 25.06.2022
- Yıldırım, U., Şükür, F. ve İnegöl, G. M. (2022). Quality Criteria In Maritime Education And Training. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 14 (2), 236-263. DOI: 10.18613/deudfd.1058625.
- Yıldırım, H. (2011). Lojistik Sektörünün Rekabet Gücü Analizi: Türk Lojistik Sektörü İçin Bir Çalışma, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yıldız, R. Ö. Kayıran, B., Türkdönmez, S. (2018). Türk Forwarder İşletmelerinde Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Mezunlarının En Çok Çalıştığı Pozisyonlara Yönelik Bir İş Analizi Uygulaması. The International New Issues in Social Sciences, 6(1), 7-16.
- Yuen Kf, Tan L, Loh Hs. (2022). Core Competencies for Maritime Business Educators in the Digital Era. Front Psychol. Jul 12;13: 915-980.
- YÖK, Yükseköğretim Program Atlası. (2022). <https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30148>, Erişim Tarihi: 25.06.2022

